

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

**Zásada svobody svědomí v Církvi československé
v letech 1920-1924**

**The principle of freedom of conscience in the Czechoslovak
Church in the years 1920-1924**

Vedoucí práce:

doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Autor:

Filip Sedlák

Praha 2014

Anotace

Bakalářská práce „Zásada svobody svědomí v Církvi československé v letech 1920-1924“ je sondou do širokého tématu pojetí zásady svobody svědomí v prvních letech existence CČS. Zabývá se vybranými modelovými příklady pojetí zásady svobody svědomí v kontextu dějinných událostí vzniku CČS a prvních let její existence v období známém jako pravoslavná krize. Snahou je ukázat, že zásada svobody svědomí stála na předním místě v řešení zásadních situací prvních let církve a že její uchopení nebylo zdaleka jednoznačné a bylo silně diferencované již od počátku konstituování církve. Mým cílem je dokázat, že svoboda svědomí má skutečně právo nazývat se zásadou stěžejní jak byla provolána v Prohlášení o založení církve československé, ve smyslu jejího propojení s normou ducha Kristova, který tvoří její materiální obsah.

Annotation

The Bachelor thesis "The principle of freedom of conscience in the Czechoslovak Church in the years 1920-1924" explores the broader theme of conception of the principle of freedom of conscience in the early years of Czechoslovak Church. It deals with selected examples of concepts of the principle of freedom of conscience in the context of historical events of Czechoslovak Church, and the first years of its existence in a period known as the Orthodox crisis. The aim is to show that the principle of freedom of conscience stood at the forefront in major situations during the early years of the Church and that its understanding was far from clear and strongly differentiated from the very beginning of the Church constitution. My goal is to prove that freedom of conscience is rightly called itself a fundamental principle as it was proclaimed in the Declaration of the Czechoslovak Church.

Klíčová slova

Svoboda svědomí, Církev československá husitská, teologie, náboženská filozofie, církevní krize, česká republika 1920-1924, 20. léta, duch Kristův

Keywords

Freedom of conscience, Czechoslovak Hussite Church, theology, religious philosophy, Church crisis, Czech Republic 1920-1924, 20th years, the spirit of Christ

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. Jiřímu Vogelovi za trpělivé vedení mé práce, Mgr. Vladimíru Červenému za ochotu a pomoc při práci s archivním materiálem, bc. Kláře Jindrové za pomoc s cizojazyčnou korekcí, a také své rodině, která mi poskytla věcnou pomoc, podporu a především klid na studium a vlastní psaní této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Zásada svobody svědomí v Církvi československé v letech 1920-1924” napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 28. 4. 2014

Filip Sedlák

Obsah

Úvod	8
1. Svoboda svědomí krátce před vznikem	13
1.1 Právo národa	13
1.2 Navazování na odkaz Mistra Jana	15
1.3 Farského Český problém církevní	19
2. Svoboda svědomí jako nutný předpoklad vzniku nové církve	21
2.1 Ustavující schůze CČS	21
2.2 Provolání národu československému	23
2.3 Kritika zásady svobody svědomí	28
2.3.1 Článek Josefa Šusty	28
2.3.2 Článek Josefa Pekaře	29
2.3.3 Odpověď Emila Dlouhého-Pokorného	30
2.3.4 Odpověď na kritiku v Zatímním řádu církve československé	31
3. Svoboda svědomí u Karla Farského	33
3.1 Duch Kristův jako regulativ svobody svědomí u Farského	35
4. Svoboda svědomí v pravoslavné krizi	38

4.1 Memorandum srbské pravoslavné církvi	41
4.2 Svoboda svědomí na prvním sjezdu CČS	43
4.2.1 Referát Matěje Pavlíka - Ideové směrnice	43
4.2.2 Svoboda svědomí z pohledu pravoslavného křídla	46
4.3 Odpověď na memorandum	47
4.4 Druhé memorandum	48
4.5 Resoluce	49
4.6 Druhý sjezd a Ústava CČS	50
4.7 Zkouška svobody svědomí v podobě vydání Československého katechismu	52
4.7.1 Kritika Československého katechismu	53
4.8 Ukončení jednání se Srby a konec krize	56
5. Závěr	58
6. Seznam použité literatury	62
7. Summary	66

Seznam zkratk

CČS – Církev československá

CČSH – Církev československá husitská

CČS(H) – Církev československá (husitská)

Úvod

Podle Zdeňka Kučery byla pro zakladatele Církve československé (husitské)¹, kteří podepisovali Prohlášení nové církve i pro samotného Farského, který je sepsal a koncipoval, svoboda svědomí korektivem vůči „*abstraktní nedějinné nauce katolicismu*“.² Hlavně jim však byla zásadou existenciálního významu. Postupem času se z ní podle Kučery, bohužel stává pouze racionální a literární princip³, „*který vyústil ve skepsi vůči teologii. Teologická skepse provázela a provází dodnes spiritualitu a hrozí přerůst ve formu novodobého teologického nominalismu. Je hořem neopravdovosti v nové, zjemnělé, sublimované formě. Představuje neúctu k pravdě, její pragmatické pojmání, podceňování vzdělání, zvláště teoretického, nedocení tradice, neuznávání duchovních struktur, jejich hierarchie a znevažování charismat a autority jejich nositelů. Reprezentuje nezávazné chápání duchovní a teologické kontinuity vlastní církve a solidarity s ní, tím spíše solidarity s dějinnou cestou křesťanství. Vede k subjektivismu a individualismu, který narušuje a rozkládá církevní společenství.*“⁴. V takovéto podobě považuje svobodu svědomí za rozkladný prvek modernismu, jenž skýtá mnohá nebezpečí⁵, která této zásadě byla a budou, někdy více, někdy méně, po právu vyčítána. Za příklad takové teologické skepse nám může být Josef Pánek, který stál v čele proudu v rámci ČČS, jenž směřoval mimo rámec teologie a křesťanství vůbec, v touze po ideálním náboženství, stojícím na osobních náboženských prožitcích jednotlivých příslušníků církve, jak o tom píše František M. Hník.⁶

Věřím, že právě znovuobjevení původního existenciálního významu svobody svědomí, může být životodárným impulsem pro naši církev. Toto přesvědčení stavím na předpokladu, že svoboda svědomí není jen prázdným principem, ale je zásadou na níž stojí teologická identita ČČS(H), který se pokusím touto prací dokázat. Svoboda svědomí správně uchopená,

1 Církve československá husitská - ČČSH, nesla do roku 1971 název Církve československá - ČČS. Více viz: HRDLIČKA, Jaroslav, LÁŠEK, Jan B. ČČSH mezi lety 1948-1989. In. BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církve československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí ČČSH v Praze 1, 2010. ISBN 978-80-7000-047-2. s. 129. V celém dalším textu, proto používám označení Církve československá - ČČS při zasazení církve v časovém kontextu do roku 1971 a Církve československá husitská - ČČSH od tohoto roku dál. Označení Církve československá (husitská) – ČČS(H) používám v případech, že mluvím o církvi bez časového zasazení.

2 KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1988. s. 33

3 KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1988. s. 33

4 KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1988. s. 33-34

5 KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1988. s. 33

6 HNÍK, František M. *Duchovní ideály československé církve: Příspěvek k rozboru její sociálně křesťanské struktury*. Praha: Blahoslav, 1934. s. 124-125

je tím pravým zvěstným nástrojem pro současného člověka. Člověka silně subjektivního a autonomního. Podle Jiřího Vogela: „*Touhu po co největší autonomii ... nelze chápat jako ztrátu zájmu moderního člověka o duchovní záležitosti. I dnes lze pozorovat určitý růst religiózního zájmu, ovšem tyto zájmy bývají uskutečňovány takovým způsobem, který často vyřazuje tradiční náboženské záležitosti a velmi často volí cesty, které kombinují staré rysy duchovního hledání s novými. Církve budou muset vzít tyto moderní duchovní cestovatele vážně a přijmout, že za jejich svéráznými religiózními vyjádřeními stojí velmi často hluboká náboženská proměna a zkušenost. Církve budou muset hledat a podporovat nezvyklé postupy řešení problémů apoštolské práce. Budou muset více věřit v duchovní schopnosti moderního člověka, aby nebyly zavedeny do ghettizující uzavřenosti a necitlivosti k tomu, co moderní společnost od církvi očekává. Církve potřebují samy sobě porozumět jako otevřeným společenstvím se schopností sebekritiky, jež nepodceňují důvěru ve zrající a dospělé lidstvo.*“⁷

Jsem bytostně přesvědčen, že zásadou, která povede k naplnění tohoto cíle, je právě svoboda svědomí ve svém existenciálním uchopení. Církev by měla vést k výchově takového svědomí, které bude samostatné a plně autonomní, právě ve své vnitřní závaznosti duchem Kristovým, jak později požaduje Zdeněk Trtík.⁸ Závaznosti, která ve svém vnějším projevu může mít různá zabarvení. Tato odlišnost by v duchu zásady svobody svědomí, měla být tolerována. Tolerance, vyplývající ze zásady svobody svědomí, je tak nutnou a často stále chybějící součástí života současného postmoderního člověka.

Výše zmíněné je důvodem, proč jsem se rozhodl napsat práci o pojetí svobody svědomí v CČS(H), jakožto její stěžejní zásadě a podle Karla Farského dokonce jejím jediném dogmatu.⁹ Vzhledem k tomu, že se jedná o bakalářskou práci, nebudu se v ní zabývat vývojem pojetí zásady svobody svědomí v celé její šíři, ale pouze v omezeném rozsahu od vzniku církve do konce pravoslavné krize. Samotné toto období je nesmírně široké a plné informací, které by ve zpracování celého rozpětí dalece přesahovaly rozsah této práce. Nejde tedy o komplexní historickou a teologickou analýzu zásady svobody svědomí ve zkoumaném období, ale pouze o sondu do předmětné problematiky. Tato práce je pokusem o úzký vhled do zmíněného období. Vyberu a předložím modelové příklady v rámci děl, článků a zásadních

7 VOGEL, Jiří. *Církve v sekularizované společnosti: (studie k husitské eklesiologii)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-64-9. s. 209-210

8 VOGEL, Jiří. Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze. In. KUČERA, Zdeněk. VOGEL, Jiří. CHADIMA, Martin et al. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. Chomutov: L.Marek, 2012. ISBN 978-80-87127-38-4. s. 23-32.

9 BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 69

dokumentů. Z těchto zdrojů se pokusím extrahovat zásadu svobody svědomí a vyložit její roli v kontextu dějinných událostí, přičemž tato různá stanoviska, budu následně vzájemně srovnávat. Na zásadních vyjádřeních a dokumentech se pokusím demonstrovat zřetelnou rozrůzněnost v jejím pojetí, která byla přítomna již od počátku církve. Právě vyjasnění přístupu k zásadě svobody svědomí bylo nutným krokem pro zdárné pokračování ve vytyčeném směru CČS(H) jako církve moderní a svobodné. Zároveň se pokusím prokázat, že na principu svobody svědomí a jejím konkrétním pojetí, specifickém pro CČS(H), stojí nejen její teologie, ale dokonce i celá její existence a identita. Domnívám se, že zvláště toto počáteční období zrodu církve nám má dnes hodně co nabídnout, zejména pokud jde o ono existenciální pojetí pravdy. Inspirací nám může být duch první generace CČS, která byla na svou dobu extrémně pokroková a sváděla svůj boj o svobodu svědomí a vnitřní závaznost pravdy. Zároveň se pokusím ověřit tezi Zdeňka Kučery o trojím pojetí svobody svědomí a o rizicích z ní vyplývajících, pokud je nesprávně uchopena, jak jsem ji hned z kraje uvedl.

Zásada svobody svědomí je v Církvi československé (husitské) zásadou stěžejní již od počátku její existence. To se projevuje i v jejím nepopíratelném zastoupení v literatuře, která se jí zabývá. Jednou z prvních prací, již z roku 1924, která se rolí svobody svědomí v Církvi československé zabývá, jsou *Myšlenkové proudy v Československé církvi*¹⁰ od Kuneše Bauera. Ten se jí zabývá hlavně v kontextu takzvané pravoslavné krize. Proto z této práce také hojně čerpám, protože i zaměření práce je z velké části právě do období pravoslavné krize. Další prací z roku 1926, je dílo katolického kněze a profesora teologie Františka Cinka *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*¹¹, které je nám názorným příkladem dobové kritiky církve a její stěžejní zásady svobody svědomí. Pozdější prací, která již více zpětně reflektuje toto bouřlivé období vzniku a prvních let církve, jsou *Duchovní ideály československé církve*¹² od Františka M. Hníka z roku 1934, která se v prvních kapitolách zabývá právě zmíněným obdobím. Zásadní prací, vzhledem k pochopení zásady svobody svědomí v prvních letech církve, je *Ideový vývoj církve československé*¹³ od Aloise Spisara z roku 1936. Spisar se zabývá svobodou svědomí v celém tomto díle průřezově na mnoha místech a zároveň jí věnuje celou jednu samostatnou kapitolu.¹⁴ Z této práce zásadně

10 BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924.

11 CINEK, František. *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1926.

12 HNÍK, František M. *Duchovní ideály československé církve: Příspěvek k rozboru její sociálně křesťanské struktury*. Praha: Blahoslav, 1934.

13 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936.

14 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 104-113.

čerpám pro její hutnost s jakou se tématu svobody svědomí věnuje. Jsem si vědom Spisarovy tendenčnosti, co se týče vnímání Církve československé, proto jsem jeho výpovědi kontroloval v kontextu původních pramenů. Spisar je plný entusiastického nadšení pro novou církev, které s ním ve velké míře sdílím, a proto může i má práce být místy neobjektivní a jednostranná. Tímto na tuto skutečnost čtenáře upozorňuji. Velmi přínosným je několikadílňý článek od Františka Roháče z let 1936-1937, s názvem „Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé“.¹⁵ Roháč se zabývá dosavadním vývojem chápání zásady svobody svědomí a věnuje velký důraz na analýzu pojmu svobody svědomí v Provolání národu československému a vůbec pojetí svobody svědomí u Karla Farského.

Významnou prací, o svobodě svědomí z pozdějších let, je *Svoboda svědomí v církvi a teologii*¹⁶ od Zdeňka Trtíka z roku 1945. Tato práce vyšla jako přepracování Trtíkova článku¹⁷, který byl jedním z mnoha v rámci teologické diskuze o poměru závaznosti přijatého učení a principu svobody svědomí mezi Zdeňkem Trtíkem, Františkem Roháčem a Aloisem Spisarem na stránkách časopisu *Svoboda svědomí* v letech 1943-1944.¹⁸ Z poslední doby je třeba zmínit práci Zdeňka Kučery *O teologickou totožnost církve československé husitské*¹⁹ z roku 1988. Kučera se zabývá teologickými motivy zakladatelů Církve československé a zároveň si všímá i nezastupitelné role svobody svědomí. Díky časovému odstupu objektivně hodnotí její pozitivní přínos i nutná úskalí, která z prohlášení této zásady plynou. Přehledný a zřejmý článek o svobodě svědomí „Několik poznámek ke kategorii svobody svědomí“²⁰ napsal Bohdan Kaňák v roce 1995. Kaňák v článku shrnuje dosavadní vývoj s důrazem na vznik církve a pozdější diskuzi o poměru závaznosti učení a svobody svědomí, o které jsem se již zmínil výše. Dosavadní poslední prací, která se zabývá svobodou svědomí v ČČS(H), je článek Jiřího Vogela v kolektivní monografii *Víra a služba* z roku 2012, s názvem „Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze“.²¹ Vogel se zabývá svobodou

15 ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. In. *Náboženská revue církve československé*. 1936, roč. VIII. ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX.

16 TRTÍK, Zdeněk. *Svoboda svědomí v církvi a teologii*. Praha: Blahoslav, 1945.

17 TRTÍK, Zdeněk. Svoboda svědomí. *Svoboda svědomí*. 1943, XVI, č. 6.

18 VOGEL, Jiří. Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze. In. KUČERA, Zdeněk. VOGEL, Jiří. CHADIMA, Martin et al. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. Chomutov: L.Marek, 2012. ISBN 978-80-87127-38-4. s. 18-32.

19 KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1988.

20 KAŇÁK, Bohdan. Několik poznámek ke kategorii svobody svědomí. In. *Theologická revue*. 1995, roč. 66, č. 2.

21 VOGEL, Jiří. Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze. In. KUČERA, Zdeněk. VOGEL, Jiří. CHADIMA, Martin et al. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. Chomutov: L.Marek, 2012. ISBN 978-80-87127-38-4.

svědomí nejprve všeobecně a v kontextu prvních let církve, pak se zaměřuje na již zmíněnou zásadní diskuzi Spisara, Trtíka a Roháče a z ní vyplývající výzvy, které před nás svoboda svědomí staví v současnosti.

1. Svoboda svědomí krátce před vznikem CČS

1.1 Právo národa

Stopy zásady svobody svědomí můžeme sledovat již před vznikem církve v reformě-modernistickém časopise Právo národa, který dnes známe jako Český zápas.²² Přičemž autorem, většiny pro nás podstatných článků, je Alois Spisar.²³

Spisar jasně vyjadřuje požadavek, který přímo souvisí se zásadou svobody svědomí a sice, že reforma církevní musí brát ohled na dnešní dobu, to znamená, církev se musí přizpůsobit. Nejde však o přizpůsobení v tom smyslu, že se církev nechá vést dobou, ale právě naopak. Církev se musí přizpůsobit, aby mohla hlásat Krista. Tak, aby byl dnešnímu člověku přístupný, aby se jím mohl nechat vést.²⁴ To je požadavek, kterému bychom, myslím, obzvláště dnes, měli popřát sluchu. Zejména nyní, kdy se stále víc jako církev uzavíráme, ve srovnání například se stále rostoucí otevřeností církve římskokatolické.

Spisar říká: „*Zdůrazňováním a praktikováním požadavku svobody najde církev cestu k srdci člověka nové doby.*“²⁵ Svoboda není v žádném případě popřením Krista, neboť jeho evangelium je přece evangeliem svobody vyznání i náboženského přesvědčení a pro současnost i svobodou vědeckého bádání.²⁶ Přičemž je důležité zmínit, že svoboda náboženského přesvědčení je v CČS(H) v zásadě jen jiný pojem pro svobodu svědomí, jak uvidíme dále.

Zásada svobody svědomí se dotýká svobody víry, v tomto smyslu naráží na fundamentální pojetí dogmatu. Již před vznikem CČS se v Právu národa objevují články, které jsou cíleně v rozporu s dogmatem, jež podle Spisara nestojí na stanovisku katolickém ani protestantském, ale na stanovisku čistě moderním.²⁷ V jednom z článků se osvětluje vztah

22 Právo národa od 7. čísla 3. ročníku vychází pod jménem Český zápas. SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 69, 99.

23 Vzhledem k tomu, že články v Právu národa často nejsou signované, tak se musíme spolehnout jen na Spisarova slova, co se autorství článků týče. SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 69.

24 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 72-73. Reforma církve katolické je nutná a možná. *Právo národa*. 1918, I, č. 3. s. 82.

25 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 73.

26 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 73. Srov. Reforma církve katolické je nutná a možná. *Právo národa*. 1918, I, č. 3. s. 82-83.

27 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 74.

svobody svědomí a dogmatu. Podle Spisara může být svoboda svědomí bez problémů proti dogmatům uplatňována, protože reformisté považovali dogma za ne tak zásadní složku křesťanství, jehož podstata spočívá především v mravnosti.²⁸ „*Reformistům jde o život, ne o teorii, jde o ducha Kristova, jenž je duchem lásky, a ne násilí.*“²⁹ Podle Spisara má dogma význam v tom ohledu, že jiné pojetí transcendence, Boží podstaty, či posmrtného života je účinnější pro náš praktický život než pojetí jiné.³⁰ Domnívám se, že to znamená, že v zásadě mluvíme o pragmatickém pojetí dogmatu a pravdy. To ovšem není nic zvláštního vzhledem k tomu, že práce Williama Jamese se v zakladatelské generaci ČČS těšila velké autoritě.³¹

V Právu národa se také píše, že každý člověk, který si staví svůj vlastní názor na svět, se chce samozřejmě dobrat pravdy. Zároveň však přirozeně racionálně uvažující člověk musí připustit, že dobrat se pravdy objektivní, je nemožné, a že si musí vystačit s pravdou subjektivní. Současně nutně není při utváření osobního světonázoru účasten pouze rozum, ale i srdce.³² „*Proto je potřeba svobody myšlení a je třeba svobody svědomí, svobody víry.*“³³ To zajímavým způsobem koresponduje s pozdějším postojem Františka Roháče, který svobodu svědomí spojuje opravdu se svědomím, přičemž při tomto postoji je v ČČS(H) v zásadě osamocen.³⁴ Nutno dodat, že reformisté v Právu národa neviděli dogma tak jednostranně negativně, jak je vidí Spisar, ale přikládali mu nutnou hodnotu, které není možné se vzdát a ostře oddělovali to, čeho je třeba se zříci jako věcí vedlejších, které podléhají zubu času, a věci hlavní, zjevené, které zůstávají.³⁵ Pro dogmata si osobovali alespoň subjektivní platnosti,

28 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 75. Srov. Proč nám vpadáte v týl?. *Právo národa*. 1919, II, č. 20. s. 331.

29 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 76.

30 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 76.

31 VOGEL, Jiří. *Církev v sekularizované společnosti: (studie k husitské eklesiologii)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-64-9. s. 106.

32 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 73-74.

33 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 74.

34 Roháč napsal rozsáhlý článek do časopisu Svoboda svědomí, ve kterém osvětluje své vlastní stanovisko v otázce svobody svědomí. Viz: ROHÁČ, František. Svoboda a svědomí v náboženství. *Svoboda svědomí*. 1943, XVI, č. 7. Zde se setkáváme právě s tím specifickým, že se Roháč zabývá otázkou svědomí ve vlastním slova smyslu, což není obvyklé. Jak uvidíme dále, tak svoboda svědomí byla v ČČS v zásadě chápána jako svoboda přesvědčení a svoboda víry, ať už vnitřní či jejího vyznávání. Pohled na svobodu svědomí z pohledu svědomí je v zásadě novum, ať už to zní jakkoliv překvapivě. Tuto skutečnost demonstruje i Spisarova reakce na Roháčovo snažení ve zmíněném časopise: „*Analýsa svědomí není zbytečná, ale nemám zato, že by jí bylo třeba k řešení otázky oprávněnosti, možnosti a významu svobody svědomí se zřetelem na smysl svobody víry a vázanosti církevního učení.*“ SPISAR, Alois. Poznámky k článku br. Frant. Roháče „Svědomí a svoboda v náboženství“ v č. 7. *Svoboda svědomí*. 1943, XVI, č. 9. s. 126. To že otázku svědomí Spisar nepovažoval za zbytečnou vyplývá i z jeho práce věnující se etice, ve které má svědomí a jeho zásadní místo v lidském životě své podstatné zastoupení. Viz: SPISAR, Alois. *Ethika: v duchu církve československé*. Praha: Blahoslav, 1948.

35 Proč nám vpadáte v týl?. *Právo národa*. 1919, II, č. 19. s. 318.

jako negativního regulativu osobní víry.³⁶ „Dogma jest jen jakoby výstražným znamením, za které nelze bez nebezpečí pro víru. Velmi často určuje jen negativně, co není, aniž by pozitivně určovalo co je.“³⁷ V zásadě pozitivní vztah reformistů píšících do Práva národa k dogmatu vzdor Spisarově interpretaci výstižně charakterizuje tato myšlenka: „Nám jsou dogmata pokusem vystihnout pravdu absolutní, objektivní. Aspoň subjektivní platnost jim přiznati musí i ten, kdo jich nepřijímá. Nikomu jich nevnučujeme, ale netřeba se jich vzdávati, kdo jim věřiti může.“³⁸

1.2 Navazování na odkaz Mistra Jana Husa

Mistr Jan Hus je zásadní postavou pro celé směřování ČČS(H), jak vyplývá i z jejího později doplněného názvu.³⁹ Směrodatné není ani tak jeho konkrétní učení, které je nutně podmíněno dobou, ale předně jeho duch. Právo národa se také zabývá motivem navazování na Husa, nikoli však na jeho přesné teologické názory dobové, ale právě na jeho reformního ducha.⁴⁰ Inspirací je Husův důraz na svobodu v hledání a zvěstování pravdy. Důraz na individualitu a autonomní svědomí proti vnějšímu autoritářství. A je to právě Hus, který je oporou pro pojetí svobody svědomí v ČČS(H). Je zde vyzdvižen význam Husův pro reformní snahy prvorepublikové církve katolické: „Hus chtěl obnovit církev v duchu evangelia. Chtěl vůči zneužívané a přehnané autoritě zevní a neživé dopomoci duševnímu a obrozujícímu individualismu k právu a k platnosti, aby svědomí jednotlivcovu dostalo se zase v náboženství křesťanském a v církvi křesťanské oprávnění.“⁴¹ Autor se na Husa odvolává jako na autoritu, která bojovala za to, aby svědomí křesťanské mělo své oprávnění, aby se mu alespoň v určité nespecifikované míře dopřálo sluchu. Důležité je, že Hus je jedním ze základních kamenů, na které se reformisté odvolávají. A je to právě Hus, pro svou touhu po náboženské svobodě.⁴²

Ve zprávě z ustavující schůze ČČS 8. ledna 1920 si Farský poznamenal stanovisko reformního klubu. „Hájíme požadavek volnosti a svobody svědomí. Naším úkolem jest

36 Proč nám vpadáte v týl?. *Právo národa*. 1919, II, č. 20. s. 331. Proč nám vpadáte v týl?. *Právo národa*. 1919, II, č. 19. s. 318.

37 Proč nám vpadáte v týl?. *Právo národa*. 1919, II, č. 19. s. 318.

38 Proč nám vpadáte v týl?. *Právo národa*. 1919, II, č. 20. s. 331.

39 Viz pozn. 1.

40 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 71-72.

41 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 71-72.

42 Srov. K 6. červenci 1919. *Právo národa*. 1919, II, č. 11. s. 187-189.

*pojednati o důsledcích. Chceme bojovati za pravdu dle hesla Husova.*⁴³ Důležité je, že svoboda svědomí je spojena s bojem za pravdu. Už v podstatě svobody svědomí se skrývá její potenciál k boji za pravdu, což je také jeden ze stěžejních důrazů Jana Husa. To je také podle Aloise Spisara jediné z jednání Klubu, co se konkrétně vztahuje k ideologii budoucí ČČS - svoboda svědomí.⁴⁴ Jsem přesvědčen, že svoboda svědomí je tady nutným požadavkem. Pokud skutečně máme za pravdu bojovat, musíme být při tomto boji svobodni od toho, co nám v něm brání.

Také v Provolání národu československému, a to již v první větě, se Farský dovolává Mistra Jana Husa a jeho výroku „*Pravdy každému přejte*“. Tím se opět, tentokrát nepřímou, hlásí k svobodě svědomí, která byla i podle Spisara, Husovi vlastní. Odvolává se na možnost konečně zase být vnitřně svobodným ve svobodné republice, která trpěla pod náboženským útlakem, jenž se počal pobělohorskou rekatolizací.⁴⁵ Podle Spisara je jisté, že: „*Zásadu svobody svědomí pro novou církev bral Farský z myšlení a díla Husova, jenž žádal návrat zkažené církve středověké ke Kristu.*“⁴⁶

V období pravoslavné krize se Farský v článku v Českém zápase, ohrazuje proti výtkám srbského biskupa Dositeje, směřovaných proti vydání Československého katechismu. Zaštiťuje se přitom svobodou svědomí, kterou považuje za dogma. „*Právě Mistr Jan měl zcela obdobný spor s církví vládnoucí, středověkou, a nežádal nežli poučení a přesvědčení býti z Písma o jiném. Nešlo mu o dogma starokřesťanské, nýbrž o jediné velké dogma všekřesťanské a všelidské: o dogma svobody svědomí a přesvědčení, které jest i základním dogmatem církve naší.*“⁴⁷

Zdeněk Trtík zase v diskuzi s Aloisem Spisarem o poměru závaznosti přijatého učení a svobody svědomí, vidí svobodu svědomí nutně jako svobodu víry, zároveň s tím, ale i jejího vyznávání, neboť si to víra žádá ze své podstaty, že chce býti vyznávána.⁴⁸ Přičemž se odvolává právě k příkladu Husovu, který podle Trtíka „*nezemřel proto, aby si člověk mohl věřit tajně po svém, nýbrž proto, že chtěl, aby poznaná pravda Boží mohla býti svobodně*

43 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 91-92.

44 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 92.

45 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 92-93.

46 SPISAR, Alois. Duch Farského – autoritou církve československé. In. RUTRLE, Otto. *Patriarcha Dr K. Farský: novodobý hlasatel Ježíš Krista*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství v Praze, 1952. s. 226-227.

47 BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 69.

48 TRTÍK, Zdeněk. Svoboda svědomí. *Svoboda svědomí*. 1943, XVI, č. 6. s. 85.

hlásána a učena.“⁴⁹

Zajímavá je myšlenka historika Jiřího Kejře ohledně Husova vztahu ke svobodě svědomí. „*Mluvíme-li o Husově pojetí svědomí, nemůžeme pominout mylnost novodobých výkladů, že Hus bojoval o svobodu svědomí. Taková idea by byla Husovi cizí, jeho svědomí bylo jeho osobní morální záležitostí a vnitřní směrnicí a rozhodně ne nějakou obecnou proklamací.*“⁵⁰ V tomto smyslu kritizuje svobodu svědomí a její spojování s Husem i evangelický teolog J. L. Hromádka. „*Hus neumřel za abstraktní svobodu svědomí, nýbrž za svobodu čisté církve Kristovy a Slova Božího.*“⁵¹ Obě výhrady je podle mne třeba vidět jako vymezení proti spojování Husova pojetí s pochopením svobody svědomí, jak je typické v moderní společnosti a sice, jako svobody nezávazné. Což v zásadě vychází z nepochopení pojetí zásady svobody svědomí v CČS(H). Pokud jde totiž o pojetí Husovo, tak to se velmi blíží pojetí svobody svědomí právě v CČS(H), kde o nějaké nezávazné absolutní svobodě nemůže být řeč.

Zajímavé je pro nás hlavně Husovo pojetí zákona Božího a zákona Kristova, které mu jsou totožné.⁵² Jeho pochopení se podle mne velmi blíží normě ducha Kristova v CČS(H). Kejř píše: „*Husovi je to nejvyšší absolutně závazná norma, které se nesmí přičít žádná jiná. ... Není to autorita snad jen morální závaznosti, nýbrž přímá směrdatná norma.*“⁵³ Takto by se dal jednoduše charakterisovat i duch Kristův, pro jehož uplatňování si CČS(H) vyhrazuje svobodu svědomí právě vůči normám, které by se mu přičili.

Hus podle Kejře neodmítá světské zákony, ale vždy je poměřuje zákonem Kristovým. Jelikož žádný zákonodárce nemůže být lepší než Kristus. Jak velký důraz kladl Hus na závaznost zákona Božího, je nejlépe vidět na průběhu kostnického procesu. Odmítl se zpronevěřit zákonu Kristovu i za cenu ztráty vlastního života. Od soudu církevního se odvolal k soudu Kristovu, protože jedině on je pravý zákonodárce a soudce. Odvolával se také na

49 TRTÍK, Zdeněk. Svoboda svědomí. *Svoboda svědomí*. 1943, XVI, č. 6. s. 86.

50 KEJŘ, Jiří. *Jan Hus známý i neznámý: resumé knihy, která nebude napsána*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Naklad. Karolinum, 2010. ISBN 80-246-1643-2. s. 57.

51 CINEK, František. *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1926. s. 58.

52 KEJŘ, Jiří. *Jan Hus známý i neznámý: resumé knihy, která nebude napsána*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Naklad. Karolinum, 2010. ISBN 80-246-1643-2. s. 55.

53 KEJŘ, Jiří. *Jan Hus známý i neznámý: resumé knihy, která nebude napsána*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Naklad. Karolinum, 2010. ISBN 80-246-1643-2. s. 55.

soud svého svědomí, které právě je nutně zavázáno dodržováním zákona Božího.⁵⁴ Podle mého názoru se dá říci, že Hus prostě nemohl jinak, neboť byl celou svou osobností a odpovědností zavázán Bohu.

Na druhou stranu je na místě i Kejřova kritika Husova smýšlení a jednání. „*Hus dospěl k názoru, že člověk nemá zachovávat žádný jiný zákon než zákon Boží, který je nejúplnější a nejužitečnější. Jeho superiorita proti zákonům lidským je tak vysoká, že je jedinou normou, kterou se má člověk řídit, což vede až k popření práv vytvořených lidmi. Je tedy evangelický Kristův zákon naprosto závazný pro všechno lidské konání. Hus pochopil tento zákon jako přímo závaznou normu a postavil se tak ve svém myšlení ve skutečnosti na pozici mimo reálný život. Jeho úvahy, co je určeno Kristovým zákonem a čeho se má podle toho vystříhat, byly svým způsobem svobodnou interpretací biblických příkazů, které neměly objektivní platnost.*“⁵⁵ V mnohém je to dle mého soudu kritika oprávněná. A není adresována jen Husovi, ale i jeho následovníkům v následování zákona Božího Církvi československé (husitské) s jejím pojetím ducha Kristova a svobody svědomí. Kejř se dotýká zvláště palčivé otázky, zda je naprostá závaznost vůči Božímu zákonu vůbec slučitelná s běžným životem člověka a společnosti. A dál je tu otázka výkladu zákona Božího, výkladu ducha Kristova. Když jdeme ve jménu Kristově proti společnosti, kde máme jistotu, že je to oprávněné? Jak to udělat, aby nebyl výklad ducha Kristova jen libovolný a subjektivní? A může být vůbec nějaký výklad dostatečný a v praxi použitelný? Je lepší výklad učený a oficiální, většinově přijímaný nebo výklad jednotlivců osobní? To jsou otázky, které se v CČS(H) řešili a řeší, a na kterých dle mne stojí životaschopnost její existence.

Dovolím si tvrdit, že teologie CČS(H) je skutečnou nástupkyní Husovy teologie. V tom smyslu, že navazuje na ducha Husova, na jeho teologický základ, kterým je naprostá vnitřní závaznost vůči Božímu zákonu ve smyslu Husova hesla: „*Protož věrný křesťane, hledej pravdu, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, prav pravdu, drž pravdu, braň pravdu až do smrti.*“⁵⁶ Právě to je podle mého názoru naprosto ve shodě s pojetím svobody svědomí a ducha Kristova v CČS(H).

54 KEJŘ, Jiří. *Jan Hus známý i neznámý: resumé knihy, která nebude napsána*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Naklad. Karolinum, 2010. ISBN 80-246-1643-2. s. 55-58.

55 KEJŘ, Jiří. *Jan Hus známý i neznámý: resumé knihy, která nebude napsána*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Naklad. Karolinum, 2010. ISBN 80-246-1643-2. s. 57.

56 TRTÍK, Zdeněk. Husův odkaz a oba principy reformace. In. KAŇÁK, Miloslav. *Hus stále živý: Sborník studií k 550. výročí Husova upálení*. Praha: Blahoslav, 1965. s. 38.

1.3 Farského Český problém církevní

Dalším místem, odkud se v okruhu zakladatelů CČS a to ještě před jejím založením dozvídáme o zásadě svobody svědomí, je přednáška Karla Farského z 27. dubna 1919 v Příbrami, kterou přednesl na sjezdu národně demokratické strany, již byl členem. Tato přednáška, později v létě téhož roku v přepracované formě, vyšla jako spis Český problém církevní. Zde Farský kritizuje postoje katolické církve, ale i postoje Jednoty duchovenstva, které jsou podle něj stále ještě povrchní. Farský ujišťuje, že není sám, kdo si je vědom, že u povrchních reforem se není možné zastavit. Podle Davida Frýdla míní zřejmě členy Ohniska založeného čtyři dny před zmíněnou stranickou schůzí.⁵⁷ Podle Farského je třeba nezastavovat se jen u těchto reforem, ale jít skutečně do hloubky.⁵⁸ Farský si je vědom mnoha rozporů modernistických snah a katolické církve. Jde o „... přechetné rozpory vnitřní, rozpor o názor světový, rozpor o volnost svědomí ...“ A Farský pokračuje: „Cítíme nesrovnalost mezi naukou naší morálky o závaznosti svědomí a mezi oficiálním klerikálním bojem proti volnosti svědomí v praxi ...“⁵⁹ Jak vidíme, už tady se u Farského objevuje nutnost volnosti, nebo-li svobody svědomí. Jsem přesvědčen, že je zde již naprosto zřejmé, že vzdor pozdějším výtkám, je Farským svoboda svědomí brána jako naprostá vnitřní, morální závaznost ve svědomí. Nelze tedy mluvit o žádném abstraktním principu vedoucím k anarchii, právě proto, že jde o závaznost. Dodejme, že v době, kdy Farský přednesl svou přednášku a i později, kdy ji přepracovával do knižní podoby, byl stále reformistou, který se nechtěl odtrhnout od církve římskokatolické. Podle Miloslava Kaňáka, stále věřil v možnost ji reformovat a přebudovat v myšlenku pokroku. Reakce na zmíněné Farského výroky byla bouřlivá, a to jak ze strany katolické, tak evangelické. Katolíky byl osočován z radikálnosti a evangelíky z nepromyšlenosti. Tato kritika mu ovšem byla hodnotnou pomocí, protože na jejím základě znovu rozvážil své stanovisko.⁶⁰ Farský zpětně hodnotí, že tento jeho výstup neodpovídá pozdějším ideám CČS, ale v době svého proslovení byl k užítu.⁶¹ Snad právě požadavek volnosti svědomí byl tím nosným prvkem, který se nesl dál a vedl k pozdější odluce od římskokatolické církve a nastavení směru teologie budoucí CČS(H).

57 FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno: L.Marek, 2001. ISBN 80-862-6315-0. s. 101.

58 FARSKÝ, Karel. *Český problém církevní*. Praha: Ant. Hajn, 1919. s. 22-23.

59 FARSKÝ, Karel. *Český problém církevní*. Praha: Ant. Hajn, 1919. s. 23.

60 KAŇÁK, Miloslav. *Dr Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy Církve československé*. Praha: Blahoslav, 1951. s.34-35.

61 FARSKÝ, Karel. *Přelom: vzpomínkové feuilletony k dějinám cčs. z r. 1918-1920*. Praha: Nákladem vlastním, 1921. s. 66.

Na toto období vzpomíná Farský i ve svém díle *Přelom*. Uvědomil si, že v postavení kněze uvnitř katolické církve se může i v nejlepším domoci pouze reformy nepatrného významu. „... *knězova svatba nebo počestění obřadu není ještě obnova náboženská. Ta musí vrátiti lidu náboženství, ne nové formule, nýbrž ducha a oheň posvátného nadšení, jak kázával Jan Křtitel ... Reformy římského duchovenstva, za které se bili nebo bijí X. Dvořák, Baar, Kuška, Holub, Choc, Žižala, Ševčík, ... a jiní „reformisté“, nejsou než voda, snad čistá, ale jen voda; duch a oheň v nich není.*“⁶² Došel až k tomu, že katolická církev je nereformovatelná a je třeba od ní odstoupit a jít dál.⁶³ Podle Farského: „*Reformovat formy katolické církve byla by jen nicotná formálnost.*“⁶⁴ Pochopil nutnost odluky od církve katolické právě na základě uchopení svobody svědomí, která v církvi katolické s jejím neomylným a neměnitelným pojetím dogmatu nemá místo. „... *národ český vyrovnává odvěké účty s papežským Římem, chce svobodu svědomí, aby mu ani v oboru jeho života náboženského a církevního nesměl nikdo nic vnucovati ani bráti, aby drže se pouze a jedině svaté pravdy podle svého nejlepšího vědomí a svědomí snažiti se směl svobodně o své umravňení.*“⁶⁵

62 FARSKÝ, Karel. *Přelom: vzpomínkové feuilletony k dějinám čes. z r. 1918-1920*. Praha: Nákladem vlastním, 1921. s. 66-67.

63 KAŇÁK, Miloslav. *Dr Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy Církve československé*. Praha: Blahoslav, 1951. s.36.

64 KAŇÁK, Miloslav. *Dr Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy Církve československé*. Praha: Blahoslav, 1951. s. 50.

65 FARSKÝ, Karel. *Z pode jha: vznik církve československé*. Praha: Klub reformního duchovenstva, 1920. s. 33

2. Svoboda svědomí jako nutný předpoklad vzniku nové církve

2.1 Ustavující schůze CČS

Dne 8. ledna 1920 se ve smíchovském Národním domě sešli členové Klubu reformního duchovenstva ke schůzi, která pak rozhodla o odluce od církve katolické a vzniku nové Církve československé. Karel Farský se ujal řízení schůze a ve svém úvodním projevu připomněl shromážděným, že jsou postaveni před rozhodnutí „*národu i světu prohlásiti, jde-li jim opravdu i o jejich svobodu svědomí a náboženského přesvědčení*“⁶⁶.

O schůzi se nám dochovaly dva přímé dokumenty, a to je Program valného sjezdu ref. duchovenstva a také Poznámky k zatímnímu řádu nové církve. Vlastnoručně je zapsal Farský jako předseda klubu a zároveň předseda schůze.⁶⁷ V prvním zmiňovaném dokumentu je na programu uveden požadavek: „*Z požadavku reforem, požadavek svobody svědomí a osoby.*“⁶⁸ A v Poznámkách k zatímnímu řádu nové církve čteme: „*trváme na zásadě svobody svědomí a náboženského přesvědčení jednoho každého, nechtějice, aby komukoliv z jeho nábož. přesv. bylo co bráno nebo vmucováno.*“⁶⁹ V rámci schůze nebyly probírány důkladně podrobnosti reforem, ale hlavně skutečnost, zda-li jsou uskutečnitelné v rámci církve katolické či nikoli. Ve zprávě ze schůze Farský také poznamenal stanovisko reformního klubu, totiž že: „*Hájíme požadavek volnosti a svobody svědomí. Naším úkolem jest pojednati o důsledcích. Chceme bojovati za pravdu dle hesla Husova.*“⁷⁰ To je také podle Spisara jediné z jednání Klubu, co se konkrétně vztahuje k ideologii budoucí CČS a co zároveň navazuje na ducha Práva národa.⁷¹ Je zajímavé, že je to právě zásada svobody svědomí, kterou Spisar považuje za zásadní s ohledem na budoucí ideové směřování církve. To znamená, že tato zásada je nezbytnou a charakteristickou součástí směřování CČS(H).

Přes své prohlášení v úvodním proslovu a Farského poznámky v obou zmíněných dokumentech, zapadla zásada svobody svědomí v dalším jednání a jednáno o ní nebylo. Přece

66 KANÁK, Miloslav. *Dr Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy Církve československé*. Praha: Blahoslav, 1951. s. 40.

67 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 91.

68 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 326.

69 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 326.

70 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 91-92.

71 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 92.

však se její duch nesl celým jednáním, protože bez zásady svobody svědomí by nebylo možné v jednání pokračovat. Tato zásada byla nutným předpokladem pro odpoutání se od církve římskokatolické a pro vlastní reformu. Pro kněží i laiky v katolické církvi, bylo naprosto přirozené považovat dogma a církevní řády za nedotknutelné zjevení boží. Bez svobody svědomí tedy nemohlo být provedeno žádných reforem vycházejících z půdy katolické církve. Spisar píše: „*Byl to první záblesk ideologie církve československé.*“⁷²

Co se týče konkrétních reforem, ty byly pouze zopakovány z programu reformního klubu. Šlo o tyto: „*zřízení českého patriarchátu a rozšíření církevní samosprávy, o úpravu otázky obsazování far, zavedení české liturgie a obřadů, úpravu kněžského studia a náboženské výuky vůbec, zdobrovolnění celibátu a o zrevidování postoje církve k náboženské minulosti české, zejména v jejím poměru k Husovi a husitství.*“⁷³ Tyto nebyly dále probírány. Podle mého názoru, přestože šlo o zásadní kroky, tak je zřejmé, že se jedná o záležitosti, které zůstávají vcelku stále ještě na povrchu a v budoucnu se otevírala výzva k adekvátní upravě věrouky. Jak jsem zmínil výše, byl si toho vědom i Farský, když zastával názor, že je třeba jít dál a hlouběji a reformní snahy se nesmí zastavit na těchto „kosmetických“ úpravách.

Bylo to i prohlášení bývalého kněze a jednoho z předních představitelů ranné ČČS Emila Dlouhého-Pokorného, které dodalo přítomným odvalu k činu. Podle historika Pavla Marka, který se zabývá českým katolickým modernismem, Pokorný: „*Kritizoval vysokou církevní hierarchii a konstatoval, že nikdy v české minulosti svým chováním a jednáním nedávala nižšímu kléru dobrý příklad, a naopak jeho snahy diskreditovala a podlamovala. Je jisté, že ani v současné chvíli není ochotna vyhovět, proto nezbyvá nic jiného, než hlasovat pro osamostatnění církve české. Jestliže Bůh dlouhodobě strpí existenci 400 milionů buddhistů, 250 milionů muslimů, 200 milionů evangelíků a 150 milionů pravoslavných, nepochybně strpí i tisíce československých katolíků...*“⁷⁴ Toto prohlášení podle mne také, alespoň náznakem mluví o svobodě svědomí a víry, v případě upřímnosti před Bohem a to dokonce i mimo okruh křesťanství. Vzápětí bylo hlasováno pro odluku a vznik nové církve, přičemž zhruba dvě proti jedné třetině přítomných bylo pro reformu a pro odluku. Následně tedy byla nová církev Farským prohlášena a vzápětí byl zvolen výbor, který se stal výkonným

72 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 92.

73 KAŇÁK, Miloslav. *Dr Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy Církve československé*. Praha: Blahoslav, 1951. s. 40-41.

74 MAREK, Pavel. *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-807-3251-291. s. 201.

orgánem nové církve. Důležití členové výboru pro nás jsou Farský a Zahradník-Brodský,⁷⁵ kteří, jak uvidíme dále stáli na opačných stranách barikády ve vznikuvší ideové krizi.

2.2 Provolání národu československému

V neděli 11. ledna roku 1920 byla v chrámu svatého Mikuláše, zapůjčeného od magistrátu hlavního města Prahy, sloužena mše v mateřském jazyce podle Českého misálu. Po evangelním čtení namísto kázání zaznělo z úst Emila Dlouhého-Pokorného Prohlášení o založení církve československé.⁷⁶ Autorem tohoto dokumentu je Karel Farský, což můžeme, podle Františka Roháče, bezpečně tvrdit na základě písemností z archivu Společnosti ThDr. Karla Farského v Praze, které tvoří tři dokumenty psané ručně Karlem Farským.⁷⁷ Toto Prohlášení je, dle mého soudu, cele prodchnuto duchem zásady svobody svědomí, a proto je cituji v plném znění:

„Národu československému!

Věrní velikému odkazu svatého mučedníka kostnického, „Pravdy každému přejte“, po velikých bojích a vnitřních strastech, jimiž rozhárána trpí náboženská duše národa československého, uvědomili jsme si povinnost, kterou přítomné dny velikého osvobození ukládají i stavu duchovnímu.

Opět a opět přesvědčuje nás vývoj veškerého života ve svobodné republice Československé o pravdivosti výroků velikého našeho filosafo, že česká otázka jest stále ještě otázkou náboženskou, otázkou tolikráte řešenou, ale pro nepřízeň poměrů nikdy nedořešenou, otázkou nejen celonárodní, nýbrž znepokojující nitro každého vážného českého člověka.

Nadešla opět po staletích doba, kdy může česká duše přikročiti k rozhodnutí odvěkého rozporu svého nitra: Být nábožensky svobodnou a zbožnou po svém svědomí, nebo sloužiti Bohu podle zákonů neuznávané světovlády cizí, která stotožňuje náboženství se svou panstvíchtivostí a sebe s Bohem.

75 KANÁK, Miloslav. *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy Církve československé*. Praha: Blahoslav, 1951. s. 41-42.

76 Provolání národu československému (Provolání) a Prohlášení o založení církve československé (Prohlášení) jsou dva názvy běžně užívané pro jeden a týž dokument. KADERÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 49.

77 ROHÁČ, František. *Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé*. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 137.

Proto, aby konečně osvobozen byl duševní a náboženský život náš a tím, aby opět bylo očištěno i mravní, rodinné a sociální žití českého člověka na podkladě dosavadní křesťanské kultury, jak vyvinula se u nás svérázně zásluhou apoštolů soluňských Cyrila a Metoděje, Mistra Jana Husa a Českých bratří, přikročilo duchovenstvo československé, sdružené v Klubu reformního kněžstva, na svém sjezdu 8. ledna 1920 ke zřízení samostatné církve Československé.

Církev Československá, založená svým jménem „církev“, t. j. „sbor Páně“, na základě evangelia Kristova, přejímá prozatímně až do ustanovení vlastního zákona dosavadní náboženský řád církve římsko-katolické, obnovený v duchu demokracie.

V důsledku toho přijato, že stěžejní zásadou církve československé jest svoboda svědomí a náboženského přesvědčení jednoho každého tak, aby se nikomu nesmělo z jeho dobrého přesvědčení nic bráti, ani vnucovati. - Neboť chceme, aby konečně přítrž byla učiněna náboženským bojům v národě a žádáme si svobody svědomí a náboženského přesvědčení nejen pro sebe, nýbrž i pro každého jiného, buď si on kdokoliv.

Proto přejímá církev československá zejména i dosavadní bohoslužební řád až do podrobnější úpravy s tou jen pozměnou, že veškeré služby Boží, jichž účast jest ovšem dobrovolná, konají se výhradně jazykem mateřským.

Zatimní správu církve československé vede církevní výbor duchovních i laiků.

Úkolem církevního výboru jest, v jednotě s kulturními činiteli laickými v národě a za pomoci reformního duchovenstva organisovati církev československou, upraviti zatímní poměr církve československé ke státu a k církvi římsko-katolické a pracovati k brzkému svolání církevního sněmu.

Národe Československý!

Uskutečňujíce proroctví velikého biskupa Jana Am. Komenského, že „vláda věcí Tvých vrátí se ti opět v ruce Tvé“, skládáme v těchto velikých dnech Tvého osvobození do Tvého rozhodnutí i svobodu Tvého svědomí, v přesvědčení, že nebude svobodného národa Československého, nebude svobodné republiky Československé, nebude-li svobodného svědomí jednotlivcova před Bohem.

Nyní jest na každém jednotlivci, aby odhlášením z církve římské a přihlášením do církve československé dokázal, že jest mu zájem o svobodu vlastního svědomí, o mravní povznesení národa a jeho výchovy a zdemokratisování i života náboženského zájmem opravdovým.

Dáno v Praze 10. ledna l. P. 1920.

Za církevní výbor:

B. Zahradník-Brodský, farář v Ouběnicích, nyní odborový rada v min. školství a nár. osvěty.

Thdr. K. Farský, profesor náboženství v Plzni.

G. Procházka, farář v Jenišovicích u Turnova.

F. Stibor, farář v Radvanicích ve Slezsku. ⁷⁸

Již v první větě Prohlášení se Farský dovolává Mistra Jana Husa a jeho výroku „*Pravdy každému přejte*“, jak jsem uvedl výše.⁷⁹ Svoboda svědomí je vyhlášena stěžejní zásadou. Právě svoboda svědomí, která byla nutná pro vznik nové církve, má také být hlavní zásadou v jejím dalším směřování. Podle Roháče: „*Idea svobody svědomí je nejčastější a nejdůležitější myšlenkou celého Prohlášení.*“⁸⁰

V Prohlášení se vedle sebe objevují zásada svobody svědomí a zásada svobody náboženského přesvědčení. Podle Roháče jsou tyto dva pojmy společně použity jako synonyma.⁸¹ Usuzuje tak převážně s ohledem na další ideový vývoj ČČS a připomíná: „*sjezd církve československé 8. a 9. ledna 1921 výslovně konstatoval, že církev zásadu svobody svědomí chápe jako svobodu náboženského přesvědčení.*“⁸² Odkazující tak, dle mého názoru, na slova referátu Matěje Pavlíka, viz dále.

V době sepsání Prohlášení nebyla myšlenka náboženské svobody, jakožto náboženské snášenlivosti a tolerance, ničím novým. Ne, že by snad byla naprosto striktně dodržována, ale počítalo se s ní jako s faktem. To, že nově vznikající církev se k tomuto principu interkonfesijní tolerance hlásí, je doslovně řečeno slovy:⁸³ „*Neboť chceme, aby konečně přítrž*

78 LEMBERK, V. *Církev československá: Doplněná informační příručka*. 2. vyd. Praha: Církev československá, 1921. s. 13-15.

79 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 92-93.

80 ROHÁČ, František. *Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé*. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 25.

81 To potvrzuje i Jiří Vogel ve svém článku pojednávajícím o svobodě svědomí. VOGEL, Jiří. *Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze*. In. KUČERA, Zdeněk. VOGEL, Jiří. CHADIMA, Martin et al. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. Chomutov: L.Marek, 2012. ISBN 978-80-87127-38-4.

82 ROHÁČ, František. *Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé*. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 84-85.

83 ROHÁČ, František. *Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé*. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 85.

byla učiněna náboženským bojům v národě a žádáme si svobody svědomí a náboženského přesvědčení nejen pro sebe, nýbrž i pro každého jiného, buď si on kdokoliv.“. Avšak novum Prohlášení spočívá v tom, že podstata svobody náboženského přesvědčení se tímto vysvětlením nevyčerpává zcela. Charakteristickým pro ideu Prohlášení a celé další ideové směřování CČS(H) je podle Roháče fakt, že „*zakladatelé církve nerozuměli zásadě té jenom jako platné extra ecclesiam – ad alteros, nýbrž uznávali její platnost i uvnitř církve samé.*“⁸⁴. Podle věty Prohlášení: „*Aby se nikomu nesmělo z jeho dobrého přesvědčení nic bráti ani vnucovati.*“. A pokud nikomu, tak to jistě znamená, že ani členu vlastní církve se nesmí nic vnucovati, vzdor jeho dobrému přesvědčení. A právě toto, je pojetí svobody svědomí a náboženského přesvědčení aplikované i uvnitř církve, které je specifické pro CČS(H).⁸⁵

Prohlášení je také prvním pokusem o vysvětlení, co konkrétně svoboda svědomí pro CČS znamená. Podle Spisara zřejmě není bez významu, že zásada svobody svědomí je přijata i v důsledku toho, že prozatím je v provozu ponechán bohoslužebný řád církve katolické. Svoboda svědomí má být vůči tomuto dosavadnímu řádu uplatňována, aby mohl být postupně proměňován v soulase s ideály nové církve, které jsou shrnuty v odkaze na věrozvěsty Cyrila a Metoděje, Mistra Jana Husa a České bratry a také vzhledem k výsledkům vědeckého bádání a shodu s duchem demokracie. Z toho je zřejmé, že svoboda svědomí je principem, který má být uplatňován i proti dogmatu a církevní tradici.⁸⁶ Roháč, ale poukazuje na to, že: „*Převzetí dosavadního kultického, organizačního a i věroučného řádu římskokatolického při založení církve československé stalo se jistě podle analogie převzetí právního řádu rakousko-uherského při vyhlášení samostatnosti, republiky československé, kdy toto převzetí bylo opět učiněno proto, aby nenastalo „vacuum juris“.*“⁸⁷ Dokonce spekuluje s myšlenkou, že platnost zásady svobody svědomí je stejně tak přechodná jako platnost římskokatolického řádu, vůči kterému je stavěna jako korektiv. Vzápětí to, ale hned kategoricky zamítá s tím, že je přece nesmysl, aby zásada s přechodnou platností byla ustanovena za stěžejní zásadu nové církve.⁸⁸

Není bez zajímavosti, že co se týče návaznosti na církev římskokatolickou, pak podle

84 ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 85.

85 ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 85-86.

86 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 92-93.

87 ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 86.

88 ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 86-87.

Spisara: „*Slovům o církvi naší jako „vývojové pokračovatelce a dědičce“ římskokatolické církve lze rozumět jenom jako faktu, že naše církev vyšla z římskokatolické a že chce (časem) zaujmout její místo v československém národě.*“⁸⁹ Jde tedy o dějinnou a ne věroučnou a organizační návaznost na církev římskokatolickou. Národní mentalita byla možná dlouho formována katolickou církví, a proto teologické důrazy ČČS(H) mohou někdy být blíže katolictví než protestantskému prostředí. Doba je, ale pro všechny stejná a její potřeby na nás doléhají stejně jako na protestanty, čímž se naše chápání křesťanství přibližuje.⁹⁰

Proti možným výtkám, že svoboda svědomí se naplňuje individualisticky někdy až anarchisticky, je postavena teze Prohlášení, že z „*dobrého přesvědčení* (se nikomu nebude) *nic brát ani vnucovati.*“. Z toho je podle Roháče jasné, že Farský jako autor Prohlášení, byl přesvědčen, že nemůžeme stavět všechna přesvědčení na roveň. Právo na svobodu svědomí a náboženského přesvědčení má ten, kdo usiluje o dobré přesvědčení, které stojí na pevných základech a o kterém sám jeho vyznavač je přesvědčen, že je pravdivé a správné.⁹¹ Zajímavé je v této souvislosti, co o vztahu svobody svědomí, v Prohlášení a kvalitě jednotlivcova přesvědčení, říká František M. Hník: „*Použití této zásady dávalo ... při počátku církve možnost, aby svobodně podle nejlepšího svědomí těch, kdož byli k tomu úkolu schopni a později i pověření, formulovala pravidla víry a mravů svých příslušníků*“⁹². Hník tady dává důraz na nejlepší přesvědčení jedinců, kteří k tomu jsou zřejmě vzděláni, aby mohli formulovat církevní učení, přičemž svědomí dalších mají být tímto formována. Z toho by, ale zjevně plynula svoboda svědomí jen pro „vyvolené“.

Důležitý je důraz hned na začátku druhé části Prohlášení, že ČČS jakožto církev, je sborem Páně. To znamená, že jejím hlavním regulativem, jejími mantinely, ve kterých se bude pohybovat přes všechny reformy, zůstane křesťanská víra na základě evangelia Kristova.⁹³ To vyjadřuje i myšlenka svobodného svědomí jednotlivcova před Bohem. To znamená, že svoboda svědomí spočívá i v uvědomění si vlastní odpovědnosti před Bohem. Paradoxně je svoboda svědomí tím větší, čím více je vázána božími mravními příkazy. Protože v tomto případě je svědomí svrchovaně svobodné od všeho ostatního, co by ho mohlo omezovat.

89 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 108.

90 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 108-109.

91 ROHÁČ, František. *Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé*. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 87.

92 HNÍK, František M. *Duchovní ideály československé církve: Příspěvek k rozboru její sociálně křesťanské struktury*. Praha: Blahoslav, 1934. s. 120.

93 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 93.

„Svoboda svědomí spočívá v jeho největší nesvobodě, v jeho nejpokornějším poslušenství.“⁹⁴

S ohledem na další vývoj, chci upozornit na skutečnost, že pod Prohlášením není podepsán zástupce Moravy Matěj Pavlík. Bude nás později zajímat jako hlava opozice proti Farskému, v období pravoslavné krize. Fakt, že Pavlík Prohlášení nepodepsal, vedlo později k dohadům, že nesouhlasil s vyhlášením nové církve. Avšak Pavlík se podle Kadeřávka účastnil příprav k jejímu vyhlášení a zároveň byl majitelem časopisu Právo národa, který jak jsem přestřel výše, byl silně reformně orientovaný. A sám Pavlík, ještě i značnou část pravoslavné krize, byl takto orientován. Důvodem, proč na Prohlášení není podepsán je, že v době schůze byl nemocen a pobýval v Kroměříži.⁹⁵

2.3 Kritika zásady svobody svědomí

2.3.1 Článek Josefa Šusty

Již od okamžiku vyhlášení nové církve z kazatelny pražského chrámu, byla zásada svobody svědomí cílem kritiky. Jako první zmiňuji článek Josefa Šusty, který v časopise Venkov vyšel již v neděli 11. ledna 1920.⁹⁶ Přestože, podle Frýdla, „Šusta sám v úvodu přiznává, že nemá dostatek informací a že okolnosti, které vedly ke vzniku nové církve, nestudoval do hloubky, ale byl odkázán jen na kusé novinové zprávy“⁹⁷, tak kritizuje nově vyhlášenou církev za to, že nevzniká z těžkého duševního zápasu věroučné podstaty. A protože si její zakladatelé uvědomují tuto svojí povrchnost, zaštiťují se dodatečným heslem svobody svědomí, kterou dostatečně nevysvětlují. Dochází k závěru, že zjevně nemůže jít o svobodu svědomí ve smyslu interkonfesijní tolerance. Považuje za jediný možný výklad, že tato zásada platí uvnitř církve jako absolutní svoboda jednotlivcova. Jednoduše řečeno, ať si každý věří v co chce. Tento jím domnělý bezbřehý individualismus a subjektivismus se stává předmětem jeho kritiky.⁹⁸ Celé Prohlášení pak kritizuje jako mlhavé a nejasné s prázdnými

94 ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 88.

95 KADERÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 49.

96 FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno: L.Marek, 2001. ISBN 80-862-6315-0. s. 149.

97 FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno: L.Marek, 2001. ISBN 80-862-6315-0. s. 152-153.

98 FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu*

hesly stojícími na levných myšlenkách liberalismu a české národní historie.⁹⁹ Tento pohled zřejmě není úplně zcestný, protože podle Hníka, tak bylo mnohdy i ve vlastních řadách opravdu v počátcích ČČS svobodě svědomí rozuměno jako liberalistické svobodě od tradice a dogmatu.¹⁰⁰

Šusta vidí také rozpor v tom, že svoboda svědomí není slučitelná s katolickou věroukou.¹⁰¹ Alespoň částečnou pravdivost této jeho myšlenky potvrzuje fakt, že i po vzniku ČČS někteří členové stále trvali na nedotknutelnosti církevních dogmat. Jak vyplývá i z Farského článku v Českém zápase, kde poznamenává: „*Moje stanovisko k dogmatům římskokatolickým je v církvi československé známo až příliš dobře; platím za zastávce směru radikálního a měl jsem pro to i nejedno dojednávání ne právě nejpříjemnější v samé církvi československé se zastánci nezměnitelnosti katolických dogmat. Dokonce mi zapovídáno dogmat se dotýkati!*“¹⁰² Podle Šusty „*věřu těžko spojovati heslo svobody svědomí s tvrzením, že nová církev přejímá, byť jen zatím, platný řád církve katolické*“.¹⁰³ V zásadě se mi to však jeví jako nedorozumění, protože jak jsem již ukázal výše, svoboda svědomí je postavena vůči katolickému řádu jako korektiv. Navíc dosavadní přijetí katolického řádu vyplňuje ono přechodové vakuum, což jsem zmínil u Roháče.

2.3.2 Článek Josefa Pekaře

Dalším podobnou kritikou byl článek Josefa Pekaře, který „v *Národní politice* zdůvodňuje své rozhodnutí, že nemíní uposlechnout výzvy k vstupu do církve československé“.¹⁰⁴ Pekařův článek se nese v podobném duchu jako článek Šustův. S tím, že Pekař výslovně zdůrazňuje, že mu nejde o nějaké ochraňování katolické církve, neboť si uvědomuje její nešvary. Jde mu ale o dobro mladé republiky a její budoucnost, která je tímto

katolicismu v Čechách a na Moravě. Brno: L.Marek, 2001. ISBN 80-862-6315-0. s. 150.

99 KADERÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 50.

100HNÍK, František M. *Duchovní ideály československé církve: Příspěvek k rozboru její sociálně křesťanské struktury*. Praha: Blahoslav, 1934. s. 121.

101FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno: L.Marek, 2001. ISBN 80-862-6315-0. s. 150.

102CINEK, František. *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1926. s. 53.

103FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno: L.Marek, 2001. ISBN 80-862-6315-0. s. 151.

104KADERÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 51.

novým hnutím zbytečně ohrožena nebezpečím náboženských bojů.¹⁰⁵ Kritizuje opět výslovně zásadu svobody svědomí, která je podle něj do Prohlášení přidaná s ohledem na rozdílnost výpovědí jednání ze schůze v Národním domě 8. ledna a Prohlášení samotného.¹⁰⁶ Pekař kritizuje stěžejní zásadu svobody svědomí a náboženského přesvědčení, neboť to podle něj znamená, že si každý může věřit co chce, jen pokud zůstane na půdě křesťanství. To považuje za podezřelou liberálnost, která není pokrokem, nýbrž krokem zpět. Píše: „*Neboť svoboda je velmi málo bez citu zodpovědnosti a povinnosti, a svoboda svědomí, má-li budití úctu a dobýti si sympatií v zápasu s autoritou, předpokládá především – svědomí.*“¹⁰⁷ A mít svědomí, v tehdejší situaci, je podle něj shodné s pocitem odpovědnosti vůči nově vzniklému státu, jemuž církevní rozkol neprospěje. Z rozkolu se budou radovat jen nepřátelé nové republiky.¹⁰⁸ V této kritice zásady svobody svědomí je pro mne stále patrné, že jde o nepochopení specifického pojetí svobody svědomí v ČČS, jakožto principu vnitřní závaznosti a nikoli nezávazné svobody.

Podle Farského byl Pekařův článek nečekanou reakcí vůči prohlášení nové církve. Zvláště proto, neboť Pekař byl znám jako autorita vyhlášená svým negativním postojem k Římu. Farský zároveň zdůrazňuje, že odpověď ČČS jak na Šustův, tak Pekařův článek, odmítly redakce zmíněných časopisů otisknout.¹⁰⁹

2.3.3 Odpověď Emila Dlouhého-Pokorného

Emil Dlouhý-Pokorný reaguje na Pekařův článek a další kritiku v referátu na 1. valném sjezdu. Pokorný říká, že svoboda svědomí není nevázaností a svévolí. „*Ježíš Kristus toť Syn Boží, který hlásá svobodu, který hlásá povinnost lásky, povinnost snášenlivosti a těch*

¹⁰⁵FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno: L.Marek, 2001. ISBN 80-862-6315-0. s. 153-154.

¹⁰⁶Což je z povrchního pohledu oprávněné jak jsme ukázali výše. Protože ve výsledcích jednání ustavující schůze se v zásadě heslo svobody svědomí neobjevuje, vyjma úvodního projevu Farského a jeho poznámek. Svoboda svědomí, ale byla nutným předpokladem pro vznik nové církve a pro rozhodnutí se k reformám.

¹⁰⁷FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno: L.Marek, 2001. ISBN 80-862-6315-0. s. 155.

¹⁰⁸FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno: L.Marek, 2001. ISBN 80-862-6315-0. s. 155-156.

¹⁰⁹FARSKÝ, Karel. Zápas o svobodu ducha v církvi Československé. In: BURY, J. *Dějiny svobody myšlení*. Plzeň: Karel Beniško, 1920. s. 241-242.

ctností nejvznešenějších.“¹¹⁰ Z toho dle mne zjevně vyplývá, že jde o svobodu k závaznosti. Svobodu k závaznosti ducha Kristova a svobodu od všeho, co je s ním v rozporu.

Dlouhý-Pokorný také na obhajobu nově vzniklé církve vystupoval na shromážděních lidu po celé republice, kde mimo jiné kritizoval praktiky římské církve, jako „*potlačování svobody svědomí, inkvizice, zakazování a pálení knih duševních velikánů, světovládné plány, potlačování osobních práv člověka*“¹¹¹. V těchto svých proslovech kritizoval inteligenci, od které se nově vzniklé církvi, místo podpory, dostalo ostré kritiky, viz články výše. Inteligence si podle něj není vědoma, že československý národ stojí na rozcestí. „*Bud' jít s Husem, Komenským, Palackým, Masarykem a Havlíčkem za svobodou svědomí ... nebo s Janem XXIII., Koniášem, ... Huyny, Kordači za despotismem, absolutismem, ... potlačováním svobody svědomí...*“¹¹² A právě pojetí svobody svědomí, její přijetí či nepřijetí, je mu zlomovým bodem.

2.3.4 Odpověď na kritiku v Zatímním řádu církve československé

Zatímní řád církve československé byl schválen na schůzi církevního a kostelního výboru, která se sešla v chrámu sv. Mikuláše dne 29. ledna 1920. Jeho úvodní článek, podle Kadeřávka, zároveň reagoval na kritiku ze strany Pekaře a Šusty, že založení nové církve povede k náboženským bojům v zemi.¹¹³ „*Stoupenci křesťanského názoru náboženského, stojící na zásadě svobody svědomí a náboženského přesvědčení každého jednotlivce a usilující o zvroutnění náboženského života v duchu bratrské lásky tvoří církev československou. Ideovým základem církve čs. jest tudíž evangelium Kristovo. Směrodatnými vykladateli evangelia po apoštolicích zůstávají v církvi čs. slovanští apoštolové Cyril a Metoděj, M. J. Hus a Čeští bratři ve smyslu nynějších potřeb ducha.*“¹¹⁴ Zde je celkem zjevně vidět, že svoboda svědomí stojí jako síto církevní tradice proti nálezkům lidským, které odporují evangeliu, a které správně a čistě viděli zmínění svědci víry. To vše chce nová církev

110 CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ. Valný sjezd církve Československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze: Těšnopisecký zápis. Praha: Církev československá, 1921. s. 36.

111 MAREK, Pavel. *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-807-3251-291. s. 204-205.

112 MAREK, Pavel. *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-807-3251-291. s. 206-207.

113 KADEŘÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 53.

114 ÚAMCČSH. Zápis schůzi církevního výboru ČČS od 9/I. 1920 - 15/VI. 1921. s. 3.

vykládat vzhledem k potřebám ducha současného člověka, aby jemu bylo evangelium srozumitelné a vyvedlo jej z mravní krize poválečné. Z toho plyne, že svoboda svědomí, jakožto stěžejní zásada, je nástrojem ne cílem. Je nástrojem k zvroutnění náboženského života v duchu bratrské lásky. To je ten stěžejní bod, který se vymezuje proti kritice z úmyslného vyvolávání řevnivosti. Svoboda svědomí je nástrojem k dosažení tohoto vyššího cíle Církve československé. Církev má tedy býti „*Kristova, česká a moderní*“.¹¹⁵ Vzhledem k dalšímu vývoji už tady pozorujeme ideový střet. Směr výkladu cyrilometodějského a směr české reformace a moderny povedou v budoucnu jiným směrem.¹¹⁶

¹¹⁵SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 106-107.

¹¹⁶SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 107.

3. Svoboda svědomí u Karla Farského

Výše jsem uvedl některé Farského názory na svobodu svědomí v kontextu událostí, které utvářely novou církev. Nyní se podívejme na Farského pojetí, ještě odděleně. Farský, v dodatkové kapitole k Buryho Dějinám svobody myšlení, podává nástin historie českého národa jako historie zápasu o svobodu svědomí. Ta má svůj kořen v tom, že Čechové přijali křesťanství od slovanských věrozvěstů ve slovanské formě a postupně byli přinuceni přijmout křesťanství římské, od kterého se snažili celou další historii osvobodit. Nejsilnějším obdobím v zápase s římským absolutismem mu bylo vystoupení Husovo a následné husitské hnutí. A na tuto tradici boje o náboženskou samostatnost a svobodu svědomí, přerušenu pobělohorskou rekatolizací, právě navazuje svým vznikem CČS.¹¹⁷ Z Farského slov na jiném místě tohoto článku je jasné, že pro Farského nebyla svoboda svědomí jen pracovním nástrojem, který by měl později ustoupit do pozadí. Nebyla ani pouze zásadou formální, která naprosto postrádá obsahu jak, dle mého názoru vyplývá z jeho slov: „*Ideje a nauka církve čsl. jest v hlavních rysech naznačena heslem: svobody svědomí a pravdy.*“¹¹⁸ Podle Spisara je důležité si uvědomit, že i při vši Farského liberálnosti a radikálnosti jeho výpovědí, musíme mít stále na zřeteli, že „*Farský byl osobnost skrz naskrz náboženská. Byl zakotven v Bohu, v Bibli a v Ježíši Kristu. Žil v církvi a skrze církev člověku a tak Bohu.*“¹¹⁹.

Farský, vzápětí po svolání nové církve, poskytl rozhovor pro redaktora Národních listů, který byl otištěn v Právu národa. V tomto rozhovoru byl dotazován na otázku, v čem se liší Církev československá od církve římskokatolické. A při tomto nám, mimo jiné, osvětluje i zásadu svobody svědomí.¹²⁰ Vymezuje svobodu svědomí v souhlase s Prohlášením a doplňuje, že svoboda svědomí je zároveň důrazem na opravdovost a spontánnost náboženského života osvobozeného od vnějších tlaků a hrozeb.¹²¹ „*Církev československá má v tomto ohledu své příslušníky nejen vychovávatí takovým způsobem, aby celý jejich náboženský život byl radostně dobrovolným výrazem vnitřního přesvědčení, nýbrž aby dovedli stejně svobody přát*

117FARSKÝ, Karel. Zápas o svobodu ducha v církvi Československé. In: BURY, J. *Dějiny svobody myšlení*. Plzeň: Karel Beniško, 1920. s. 232-235.

118FARSKÝ, Karel. Zápas o svobodu ducha v církvi Československé. In: BURY, J. *Dějiny svobody myšlení*. Plzeň: Karel Beniško, 1920. s. 246.

119SPISAR, Alois. Duch Farského – autoritou církve československé. In: RUTRLE, Otto. *Patriarcha Dr K. Farský: novodobý hlasatel Ježíš Krista*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství v Praze, 1952. s. 220.

120SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 104.

121ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 212-213.

i svým spoluobčanům jiného vyznání, tedy zdůrazňuje náboženskou snášlivost.¹²² Farský také uvedl některé příklady, ve kterých může a měla by být uplatňována zásada svobody svědomí. „Na příklad: účast na službách božích v církvi římsko-katolické vynucovaná hrozbou smrtelného hříchu, přijímání svátostí stejně vnucované, povinná účast dětí na službách božích ve škole, zákaz čtení literatury obsahující názory od římských církevních odchylné pod trestem suspense a interdiktu pro kněze ...“¹²³ Dále Farský vyvrací obavy, že zásada svobody svědomí povede k anarchii v náboženském životě, protože ČČS také bude mít „zákon“ (do uvozovek dává Farský) stanovený církevním sněmem. Avšak postavení „zákona“ má být takové, aby netrpělo svědomí jednotlivcovo, pokud jeho přesvědčení bude odchylné od oficiálního učení církve. To souvisí i s tím, že ČČS hodlá uplatňovat svobodu i na výklad Písma, jehož oficiální církevní verze bude zakotvena v „zákoně“, avšak nesmí být nikomu přičítáno za zlé, pokud jeho výklad bude jiný.¹²⁴ Podle Spisara: „... Farskému byla zásada svobody svědomí principem církve na venek i uvnitř; tedy i principem vnitrocírkevním, hájícím přesvědčení jednotlivcova proti církvi.“¹²⁵ Poměr mezi závazností církevního učení a svobodou svědomí, později vyvrcholil v diskuzi mezi Aloisem Spisarem, Zdeňkem Trtíkem a Františkem Roháčem. Podle Roháče Farský jistě tento problém cítil, ale nikdy se k němu blíže nevyjádřil.¹²⁶ Podle Farského musí víra vyvěrat přímo z nitra člověka a neměla by být jen slepým následováním vnější autority.¹²⁷ Přičemž svoboda svědomí má člověku i uvnitř církve dávat svobodu, aby mohl věřit v Krista podle svých možností a schopností. Důležité je, že Kristus je Farskému cestou k Bohu, cíl je jeden, ale způsoby hledání mohou být různé, ty odlišné nesmějí být postihovány.¹²⁸

Spisar i Trtík se shodují v názoru, že hlavním zdrojem pro poznání Farského postoje v otázce svobody svědomí nám jsou jeho postily.¹²⁹ Trtík to ovšem ještě doplňuje dialektikou v kontextu Farského Liturgie. V jedné ze svých postil Farský staví zásadu svobody svědomí,

122Zásady československé církve: Rozhovor s dr. Farským. *Právo národa*. 1920, III, č. 2. s. 6.

123Zásady československé církve: Rozhovor s dr. Farským. *Právo národa*. 1920, III, č. 2. s. 6.

124SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 104-105. Srov. Zásady československé církve: Rozhovor s dr. Farským. *Právo národa*. 1920, III, č. 2. s. 6.

125SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 105.

126ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 213.

127SPISAR, Alois. Duch Farského – autoritou církve československé. In. RUTRLE, Otto. *Patriarcha Dr K. Farský: novodobý hlasatel Ježíš Krista*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství v Praze, 1952. s. 220.

128SPISAR, Alois. Duch Farského – autoritou církve československé. In. RUTRLE, Otto. *Patriarcha Dr K. Farský: novodobý hlasatel Ježíš Krista*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství v Praze, 1952. s. 225-226.

129KADEŘÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 96. SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 184-185.

„*kteřou nekážeme jen sobě, nýbrž přiznáváme každému*“¹³⁰, jako hráz proti neomylnosti. Touha po ní a její hlásání může být po právu vyčítána církvi katolické, ale nikoliv ČČS právě kvůli svobodě svědomí, díky které si je církev vědoma své nehotovosti v otázkách pravdy. Farský píše: „ ... *neosobujeme daru prorockého, jako bychom my měli kámen moudrosti a směli předpisovati lidstvu, co má věřit a činit; něco takového vylučuje naše zásada svobody svědomí* ... “¹³¹ Na jiném místě Farský vyjadřuje nutnost vnitřního přijetí pravdy, v opozici proti přijetí vnějšmu na základě autority. Právě náboženství je mu takové, které dopřává svým věřícím žít životem plně sjednoceným s tím, čemu věří. Ne ve formách, které člověk přejímá z vnějšku, a které jsou mu tedy ze své podstaty cizí.¹³²

3.1 Duch Kristův jako regulativ svobody svědomí u Farského

V podobě myšlenky přirozeného vývoje, staví Farský princip svobody svědomí proti zkosnatělému dogmatismu historického křesťanství. Nutnost přirozeného vývoje je mu zcela přirozeně vlastní i pro oblast náboženství.¹³³ Farský tedy staví princip svobody svědomí proti historickému křesťanství a vůbec všem vnějším autoritám. Nestaví ho však prázdňě, ale je svobodou směřovanou k osobní poslušnosti a vnitřní závaznosti jednotlivce vůči duchu Kristovu. Duch Kristův je podle Trtíka normou, která je v ČČS(H) nutně svázána s požadavkem svobody svědomí. Svoboda osvobozuje od lidských nálezků, pokud jsou v rozporu právě s duchem Kristovým.¹³⁴ K tomu dodávám, že podle Spisara je Farskému duch Kristův mírou přijatelnosti církevní tradice.¹³⁵ Farský doslova tvrdí: „...*tak zvané dějinné křesťanství jest příliš zatíženo nánosem mimokřesťanských zájmů dějinných. A není tak snadno rozlišiti, co je v něm „dějinné“ a co křesťanské. Nejsouť veškeré křesťanské dějiny křesťanské; jsou to dějiny národů a institucí a společností, které si dávaly nebo dávají jméno křesťanské; ale heslo, pojmenování není ještě podstata. A tak jeví se odedávna nutnou kritika dějinného křesťanství, t. j. soudné rozlišení, rozeznání a rozsouzení, co v dějinách křesťanství jest čistě křesťanské a souhlasné s Kristem, a co ne.*“¹³⁶

130FARSKÝ, Karel. *Postily*. Praha: Blahoslav, 1952. s. 120.

131FARSKÝ, Karel. *Postily*. Praha: Blahoslav, 1952. s. 120.

132FARSKÝ, Karel. *Postily*. Praha: Blahoslav, 1952. s. 124.

133FARSKÝ, Karel. *Postily*. Praha: Blahoslav, 1952. s. 374-380.

134TRTÍK, Zdeněk. In: LAHODNÝ, Stanislav. *Farský a naše dny*. Praha: Blahoslav, 1955. s. 9.

135SPISAR, Alois. Duch Farského – autoritou církve československé. In: RUTRLE, Otto. *Patriarcha Dr K. Farský: novodobý hlasatel Ježíš Krista*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství v Praze, 1952. s. 222.

136FARSKÝ, Karel. *Postily*. Praha: Blahoslav, 1952. s. 355.

Duchem Kristovým Farský řeší i problém Bible, jakožto díla lidského, které obsahuje Boží slovo. Reformační představa, že Bible je čistým Božím slovem od začátku do konce a je inspirována do posledního písmenka, je podle Trtíka vyvrácena moderní textovou kritikou. Právě živý Kristus jako duch Kristův, který k nám promlouvá z Písma, je tím Božím slovem a pravou závaznou autoritou.¹³⁷ „Božím slovem podle Písma není žádný text, nýbrž Bůh sám vstupující do obecnosti s lidmi.“¹³⁸ Zásadním pramenem pro poznání ducha Kristova je Farskému Kristovo evangelium, které poznáváme z celého Písma.¹³⁹ Kristovo evangelium je nadčasové, schopné neustálé obnovy. Tím je podle Spisara Farskému podstata Ježíšova díla, to je „*duch Kristův, totiž mravní život v souhlase s Bohem, život lásky k Bohu a lidem.*“¹⁴⁰ Vývoji podléhá i náboženství a stává se stále dokonalejším, a proto nesmí ulpět na nezměnitelných historických tezích, vězících v minulosti. Farskému je náboženství osobním vztahem člověka k Bohu. Proto náboženství patří člověku, ale má původ v Bohu. Lidské pochopení jeho vztahu k Bohu se postupem času proměňuje a zdokonaluje. A tak je duch Kristův stále tentýž, ale lidské poznání o něm se proměňuje.¹⁴¹ Z toho vyplývá potřeba volného náboženského vývoje a svobody svědomí uplatňované při hledání a zvěstování stále čistšího poznání ducha Kristova. Podle Farského: „*Ideálem nesmí přestat být čisté původní všelidské evangelium Kristovo. Toho se dodělati, toť musí zůstatí hlavním úkolem křesťanstva a každé církve nové.*“¹⁴²

Autorem normy ducha Kristova, jakožto normy víry pro CČS(H), je podle Zdeňka Trtíka sám Farský.¹⁴³ I přes to, že jej nikde souvisle nevyložil, můžeme jeho smysl poskládat z různých náznaků. Podle Trtíka je Farskému duch Kristův zároveň Duchem svatým.¹⁴⁴ To je, myslím, také důvod, proč Trtík později důsledně píše Duch Kristův s velkým „D“. Je třeba vědět, že ještě v průběhu diskuze o svobodu svědomí s Aloisem Spisarem¹⁴⁵ stál na

137KADERÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 99.

138KADERÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 100.

139KADERÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 103.

140SPISAR, Alois. Duch Farského – autoritou církve československé. In. RUTRLE, Otto. *Patriarcha Dr K. Farský: novodobý hlasatel Ježíš Krista*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství v Praze, 1952. s. 225.

141SPISAR, Alois. Duch Farského – autoritou církve československé. In. RUTRLE, Otto. *Patriarcha Dr K. Farský: novodobý hlasatel Ježíš Krista*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství v Praze, 1952. s. 221.

142FARSKÝ, Karel. *Postily*. Praha: Blahoslav, 1952. s. 357.

143Vzhledem k interpretacím článků z Práva národa (viz výše) však vyplývá, že tato norma nebyla čistě Farského práce, ale že se v reformě-modernistickém „kotlíku“ vařila již delší dobu.

144KADERÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 96.

145Šlo o teologický spor o poměru závaznosti církví přijatého učení a svobody svědomí, „ *který proběhl na stránkách časopisu s příznačným názvem „Svoboda svědomí“ v letech 1943-1944 mezi Aloisem Spisarem, Zdeňkem Trtíkem a Františkem Roháčem.*“ Více viz VOGEL, Jiří. Výzva svobody svědomí současné teologii

„Spisarovském“¹⁴⁶ stanovisku pochopení ducha Kristova. Usuzuji, tak z toho, že v té době Trtík přímo tvrdil, že Ježíš se „cítil ... ve svém svědomí vázán docela určitými normami náboženskými a mravními, které objevil a jejichž souhrn nazýváme právě duchem Kristovým.“¹⁴⁷

Pro pozdější Trtíkův výklad Farského pojetí ducha Kristova je zároveň typické, že hlavním zdrojem informací jeho pojetí ducha Kristova, vedle již zmíněných postil, je mu Farského Liturgie.¹⁴⁸ „*Duch Kristův není pouhý smysl evangelního podání o Ježíšovi, nýbrž Duch oslaveného Krista, zpřítomňujícího se v obecnství své Večeře a vstupujícího zde do srdcí a životů věřících.*“¹⁴⁹ To stojí v opozici proti chápání Spisarovu, který sice říká, že: „*normou, směrnicí je pro náboženskou zkušenost církve československé ... duch Kristův*“, který je, ale na rozdíl od Trtíkova pojetí pouze „*podstatný, hlavní smysl jeho díla a života.*“¹⁵⁰ Duch Kristův je pro něj výrazem náboženské zkušenosti Kristovi, podle které bychom měli orientovat svůj život.¹⁵¹

Ať už je nám duch Kristův Duchem svatým nebo „pouze“ podstatou Ježíšova díla, každopádně je duch Kristův normou, kterou nám Farský zanechal, a ke které svoboda svědomí nutně směřuje jako ke svému cíli. Na cestě k jeho dosažení, právě svobodně odstraňuje všechny překážky, které jsou s duchem Kristovým v rozporu.

na pozadí jedné diskuze. In. KUČERA, Zdeněk. VOGEL, Jiří. CHADIMA, Martin et al. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. Chomutov: L.Marek, 2012. ISBN 978-80-87127-38-4. s. 18-32.

146Uvědomuji si ne úplnou vhodnost označení. Jednoduše tím chci říct, že v době oné diskuze se Spisarovo a Trtíkovo pojetí ducha Kristova v zásadě nelišilo. To je vidět už z toho, že to nebylo podstatou sporu a v průběhu diskuze jeden na druhého co se chápání ducha Kristova týče, v zásadě nereaguje.

147TRTÍK, Zdeněk. Svoboda svědomí. *Svoboda svědomí*. 1943, XVI, č. 6. s. 86.

148KADERÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 113.

149KADERÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 97.

150SPISAR, Alois. *Úvod do věrouky v duchu církve československé*. Praha: Blahoslav, 1939. s. 108.

151SPISAR, Alois. *Úvod do věrouky v duchu církve československé*. Praha: Blahoslav, 1939. s. 107.

4. Svoboda svědomí v pravoslavné krizi

Jak jsme viděli, princip svobody svědomí v CČS byl postaven hlavně se zřetelem na otázku závaznosti či nezávaznosti církevní tradice.¹⁵² Nastal ovšem problém, jak nalézt rovnováhu mezi demokratickou svobodou svědomí a přesvědčení jednotlivých věřících a udržení oficiální jednotné věrouky církve.¹⁵³ Tento zápas je znám pod jménem pravoslavná krize, která se odehrála v letech 1920 – 1924.¹⁵⁴

Vývoj zápasu o ideovou orientaci a o míru uplatnění zásady svobody svědomí je třeba vidět v kontextu toho, že CČS vznikla na rychlo a ocitla se ve složité situaci, kdy musela doslova za pochodu řešit zásadní otázky své existence. To se nejvíce projevilo, hlavně na hledání ideového základu věrouky.¹⁵⁵ Domnívám se, že zásadní skutečností bylo vědomí CČS, a to na všech zúčastněných stranách, že chce svým způsobem být církví svobodnou, církví která uznává svobodu svědomí, ale právě míra uplatňování této zásady a její praktické důsledky byly faktory, na kterých se jednotlivci i celé skupiny ostře rozcházely. To bylo způsobeno v zásadě i obecným požadavkem svobody svědomí, který nemá obsahové náplně, což samo o sobě vede k jistému druhu neprůhlednosti a zmatku.¹⁵⁶ Jak jsme viděli u Farského, tato obsahová náplň se nachází v pochopení ducha Kristova, ale tato možnost jeho výkladu a volnost tohoto výkladu byla ožehavou otázkou.

Podle Hníka: *„Reformační vlna, která se projevila v náboženském hnutí, neseném československou církví, vyznačuje se některými vlastnostmi, jimiž se nový církevní útvar odlišil od starších historických církví. Přes svou ideovou sjednocenost s duchem evangelia, který v církvi československé tvoří předpoklady k substantiálnímu jejímu charakteru církve křesťanské, položila CČS důrazy na odlišné známky náboženského projevu, než bylo obvyklé*

152KUČERA, Zdeněk. Ideový profil CČSH, Krize „evropské křesťanské civilizace“ a modernismus. In.

BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH v Praze 1, 2010. ISBN 978-80-7000-047-2. s. 162.

153KAŇÁK, Bohdan, ČERVENÝ, Vladimír. Zápas o ideovou orientaci (1920-1924). In. BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH v Praze 1, 2010. ISBN 978-80-7000-047-2. s. 32.

154SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 115.

155MAREK, Pavel. *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-807-3251-291. s. 254-255.

156MAREK, Pavel. *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-807-3251-291. s. 255.

*stavěti do popředí v historických církvích křesťanských a zvláště v církvi římskokatolické.*¹⁵⁷ Objevovaly se, ale i tendence protichůdné, tíhnoucí k ortodoxii. Podle Spisara: „*Právě toto lpění na známkách katolicismu (nejen římského, ale i východního, pravoslavného) bylo v počátcích naší církve vlivem katolicismu příliš silné a vedlo ke snaze po spojení naší církve s východem.*“¹⁵⁸ K tomu, dle mého soudu, vedla konkrétně myšlenka o nepostradatelnosti apoštolské sukcese pro plnohodnotné fungování církve. Právě proto ve svých počátcích, po rozchodu s římskokatolickou církví, hledala CČS jinou církev, od které by získala apoštolské svěcení, kterému v té době přikládala velký význam. S tímto požadavkem se obrátila na pravoslavnou církev srbskou.¹⁵⁹ Opět je dobré vědět, že CČS neměla pouze jedinou možnost, a že svěcení jí přímo bylo nabízeno prostředím anglikánským i starokatolickým. Ovšem tyto nabídky byly odmítnuty na jedné straně z komplikovanosti uznání apoštolského svěcení u anglikánů, na straně druhé nacionálními protiněmeckými tendencemi v CČS, které měly výhrady vůči starokatolíkům.¹⁶⁰

Nebylo hned od počátku naprosto jednoznačně rozhodnuto pro nutnost kněžského a biskupského svěcení s apoštolskou sukcesí. Objevil se i návrh na přetržení této vazby s historickým křesťanstvím. Tento návrh na duchovenstvo „pouze“ ordinované, ač ideově i historicky bližší, byl nakonec zavržen, podle Spisara zřejmě s ohledem na mentalitu národa silně ovlivněného protireformací. Otázka svěcených nebo nesvěcených duchovních není jen otázkou čistě praktickou, ale nutně zároveň i otázkou ideové identity. Jak poznamenává Spisar: „*Na to zapomínali ti, kdož soustředili se kolem východní pravoslavné orientace. Mnozí z nich domnívali se, že bude možno dosáhnout svěcení biskupů od pravoslavné církve srbské i při zachování svobody svědomí v otázkách dogmatických.*“¹⁶¹ Tohoto omylu se dopustil i sám Karel Farský, který od srbské církve očekával pomoc v otázce poskytnutí svěcení, ale rozhodně nechtěl přejímat nějaká pravoslavná věroučná stanoviska.¹⁶² Zajímavé je, že právě Farský na objevující se tendence směrem k presbyternímu zřízení bez apoštolské

157HNÍK, František M. *Duchovní ideály československé církve: Příspěvek k rozboru její sociálně křesťanské struktury*. Praha: Blahoslav, 1934. s. 147.

158SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 109.

159KAŇÁK, Bohdan, ČERVENÝ, Vladimír. Zápas o ideovou orientaci (1920-1924). In. BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH v Praze 1, 2010. ISBN 978-80-7000-047-2. s. 32.

160MAREK, Pavel. *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-807-3251-291. s. 255-256.

161SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 114-115.

162MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 223.

posloupnosti reagoval tvrdě, odmítavě a hájil nunost apoštolské posloupnosti.¹⁶³ Což byl, dle mého názoru, v zásadě onen kámen úrazu, pro který byla celá „akce“ od počátku odsouzena k nezdaru, tedy vlastní praktická nerealizovatelnost požadavků. Obě strany na sebe měly nároky, které se od počátku vzájemně vylučovaly.

Tento první rok existence nové církve byl ve znamení názorového chaosu, který později krystalizoval ve dva hlavní ideové proudy. Proud pravoslavný a proud reformně pokrokový.¹⁶⁴ Na jedné straně stál B. Zahradník-Brodský, který usiloval o jistoty již fungujícího a prověřeného modelu pravoslavné církve. Do čela tohoto proudu později nastoupil Matěj Pavlík.¹⁶⁵ Podle Marka: „Mnozí měli představu, že by v Československu mohla vzniknout církev, jež by byla „pokrokovým křídlem pravoslaví“.“¹⁶⁶ Tento spor, který stál z počátku na úrovni špičky církve, později přerostl v otevřený konflikt, který pronikal celou mladou církev od shora až dolů.¹⁶⁷ Na druhé straně byla snaha o další reformu, v duchu katolického modernismu, v čele s Karlem Farským.¹⁶⁸ Podle Marka se Farského proud z počátku nechtěl otevřeně k situaci vyjádřit, protože většina církve prožívala nadšení ze styku s pravoslavnou církví. Farský neměl nic proti styku se srbským pravoslavím, ale zásadně odmítal převzít jeho věroučné směřování. V zásadě mu šlo o ryze pragmatický cíl, a sice o získání vysvěcených biskupů pro svěcení kněžstva.¹⁶⁹

Podle silně protikatolicky a protiortodoxně zaměřeného Kuneše Bauera, je jakákoliv snaha o spojení s pravoslavím zásadním omylem. A to hned z několika důvodů. Z našeho pohledu je zajímavý jeho požadavek, že: „*Naprostá svoboda svědomí musí býti v CCŠS zaručena bez jakékoli výhrady ve věcech víry a vykládání bible. V CCŠS nemůže míti místa nijaké odsouzení, anathematisování anebo výtky neposlušnosti vůči církevní moci duchovní, nebo označení bludař nebo kacír.*“¹⁷⁰ Dále s tím související: „*Úplná odluka církve od státu.*

163 MAREK, Pavel. *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-807-3251-291. s. 237-238.

164 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 143.

165 MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 222.

166 MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 222.

167 MAREK, Pavel. *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-807-3251-291. s. 258.

168 MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 222.

169 MAREK, Pavel. *Církevní krize n, počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 222-223.

170 BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 40-41.

*CČS musí mít vždy takovou svobodu, aby mohla a směla hájit náboženských pravd bez ohledu dolů i nahoru.*¹⁷¹ Tedy jde o požadavek struktury vnějších podmínek pro uplatňování svobody svědomí. Dále musí být CČS církví, která nestaví na dogmatech, aby v ní mohl najít útočiště stejně tak prostý člověk jako i „*idealistický náboženský filosof, stavějící na theoretických základech křesťanství*“¹⁷². To jsou podle Bauera, mimo jiné, důvodné podmínky kvůli kterým je jakákoliv snaha o spojení s pravoslavím pro CČS nepřijatelná. Pravoslaví nemá „*svobody svědomí, nejzávažnější základny CČS*“¹⁷³. Je přesvědčen, že: „*CČS není a nemůže být ani římskou, ani pravoslavnou, ani protestantskou. CČS je samostatný nový článek v náboženském vývoji světa a jenom jako samostatný útvar může přinést obrodu náboženskou a dát vzniknouti opět nezkalené radosti z náboženského života našeho lidu.*“¹⁷⁴

4.1 Memorandum srbské pravoslavné církvi

„*V září roku 1920 na společné schůzi osmi v té době již zformovaných náboženských obcí s ústředním církevním výborem v Národním domě na pražském Smíchově (bylo) přijato první „Memorandum srbské pravoslavné církvi“.*“¹⁷⁵ Bylo žádostí o přijetí do svazku se srbskou pravoslavnou církví, ovšem s množstvím požadavků na toto spojení ze strany CČS. Pro nás je důležité, že těsně před odesláním, tehdy ještě radikálně modernisticky orientovaný Matěj Pavlík spolu s Josefem R. Stejskalem, začlenili do memoranda dodatek zohledňující svobodu svědomí.¹⁷⁶ „*Církev československá jako nositelka těchto ideí projevuje ochotu přijmouti dogmatické učení srbské pravoslavné sjednocené církve, vyjádřené sedmi ekumenickými koncily a modlitbou Věřím (věřuju) a podrobí se předpisům a zákonům srbské pravoslavné sjednocené církve s výhradou svobody svědomí a volného vývoje náboženského.*“¹⁷⁷ Přidání tohoto dodatku komentoval Zahradník-Brodský na schůzi církevního výboru dne 7. září 1920: „*Br. Zahradník-Brodský oznamuje, že v den, kdy měla jít*

171BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 41.

172BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 42-43.

173BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 44.

174BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 46.

175 KAŇÁK, Bohdan, ČERVENÝ, Vladimír. Zápas o ideovou orientaci (1920-1924). In. BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH v Praze 1, 2010. ISBN 978-80-7000-047-2. s. 33.

176 MAREK, Pavel, LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století, Prologomena k vývoje pravoslaví v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860 – 1992*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-293-9. s. 54.

177LEMBERK, V. *Církev československá: Doplněná informační příručka*. 2. vyd. Praha: Církev československá, 1921. s. 29.

*deputace zvolená k biskupu Dositejovi, přijeli k nám bratři z Moravy a žádali, aby podmínky kladené doplněny byly: s výhradou svobody svědomí. Odjížděli prý všichni šťastni.*¹⁷⁸

Zajímavé je, že ještě v březnu téhož roku, v dopise Antonínu Procházce, Pavlík neví jak naložit s kategorií svobody svědomí uvnitř církve. „*Já chápal vždy svobodu svědomí jako problém občanský a jako problém náboženský, ale je mi nejasná jako problém církevní. Občané ve státě mají právo na svobodu svědomí; náboženský a mravní život je možný jen tam, kde je svoboda svědomí – ale v jakém smyslu církev jako vyhraněná společnost s určitými ideovými předpoklady a s určitými formacemi vůči svým členům může prohlásit svobodu svědomí, to mi není jasno.*“¹⁷⁹

Požadavkem „*svobody svědomí a volného vývoje náboženského.*“¹⁸⁰, ČČS podmiňovala svůj vstup do svazku s pravoslavnou církví.¹⁸¹ To podle Pavla Marka „*bylo vnímáno a hodnoceno jako otevření zadních vrátek pro eventuální budoucí změnu základního směřování církve. Pavlík tento zásah později komentoval jako snahu vytvořit prostor pro koexistenci obou církevních názorových proudů.*“¹⁸² Kritičtěji problém vidí katolický duchovní František Cínek, který dodatek svobody svědomí považuje přímo za „*zadní vrátka radikalismu*“¹⁸³ A to hlavně proto, že formulace o přijetí sedmi ekumenických koncilů se bez dodatku vyslovovala jasně pro přijetí učení pravoslavné církve.¹⁸⁴ Ještě později se Pavlík, jako už biskup Gorazd, vyjádřil, že se tím vyslovil jednoznačně pro přijetí učení srbské církve. Svoboda svědomí pro něj byla prý důležitá pouze proto, aby měla církev možnost úprav směrem k jejím národním specifickým. Báł se prý, že bez takového dodatku by ČČS třeba neměla prostor pro zaujetí vlastního stanoviska k obecným problémům společnosti jako „*např. k pojetí demokracie, svobody vědeckého bádání, školství atd.*“¹⁸⁵

178 ÚAMČČSH. Zápis schůzí církevního výboru ČČS od 9/I. 1920 - 15/VI. 1921. s. 25.

179 MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 226-227.

180 LEMBERK, V. *Církev československá: Doplněná informační příručka*. 2. vyd. Praha: Církev československá, 1921. s. 29.

181 MAREK, Pavel, LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století, Prologomena k vývoje pravoslavlí v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860 – 1992*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-293-9. s. 54.

182 MAREK, Pavel, LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století, Prologomena k vývoje pravoslavlí v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860 – 1992*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-293-9. s. 54-55.

183 CÍNEK, František. *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1926. s. 43.

184 CÍNEK, František. *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1926. s. 42.

185 MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek,

4.2 Svoboda svědomí na prvním sjezdu CČS

4.2.1 Referát Matěje Pavlíka - Ideové směrnice¹⁸⁶

Roku 1921 8. a 9. ledna proběhl 1. sjezd delegátů Církve československé. Hlavním bodem jednání byl referát Matěje Pavlíka v otázce dogmatické.¹⁸⁷ Pavlík byl podle Spisara ve velmi těžké situaci. Teprve rok po vzniku církve se měl vyjádřit k zásadním ideovým otázkám, což nebylo samozřejmě v kompetenci jen jednoho teologa, nehledě na jeho časové indispozice, k tak náročné práci. Pavlík se zhostil úkolu se ctí a předložil „pouze“ Ideové směrnice, které jako ukazatel měly udávat směr příštího ideového směřování církve.¹⁸⁸ Ještě dodávám, že v této době je Pavlík stále orientován radikálně modernisticky. Podle Spisara můžeme v referátu pozorovat tendence ke směru jak pokrokovému, tak k pravoslavnému, přičemž tvrdí, že převažuje směr pokrokový.¹⁸⁹ Za svou osobu musím konstatovat, že ze Směrnic zřetelně vyplývá jasný souhlas se spojením s pravoslavnou církví. Zároveň však vyznává touhu po ideové spolupráci s církví českobratrskou. Zde již zřejmě vidíme problematičnost celé situace, totiž snahu a faktické spojení s pravoslavím, při ideové orientaci protestantské, což samozřejmě není realizovatelné. „*Naše církev touží zvláště po nejužším společenství s bratrskou církví srbskou a po ideové i praktické vzájemnosti s církví českobratrskou.*“¹⁹⁰

Podle mého názoru je, pro náš účel, tento Pavlíkův referát důležitý jako doklad o úloze svobody svědomí v ideovém směřování církve. Svoboda svědomí je výslovně v celých Směrnicích zmíněna jen jednou, cituji: „*Z věcných důvodů historické i ideové kontinuity navazujeme na poslední všem křesťanským církvím společný výraz křesťanské myšlenky, jak obsažen jest ve vyznání víry sněmu cařihradského, a uznáváme pouze 7 prvních všeobecných sněmů církevních, čímž zavrhneme nepřírozený vývoj křesťanství v církvi římské vyvrcholivší v učení o primátu biskupa římského a v prohlášení jeho neomylnosti. Navazující na 7 prvních*

2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 226.

186Výraz Ideové směrnice, nebo Směrnice, je používán pro označení nosné ideové části Pavlíkova referátu viz: SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 342.

187CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ. *Valný sjezd církve Československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze: Těsnopisecký zápis*. Praha: Církev československá, 1921. s. 46.

188SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 143-146.

189SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 342.

190CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ. *Valný sjezd církve Československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze: Těsnopisecký zápis*. Praha: Církev československá, 1921. s. 49.

všeobecných sněmů, jako to činila česká reformace i v minulosti, k níž se hlásíme jako věrní synové svých otců, zdůrazňujeme své vývojové nazírání na myšlenku křesťanskou a trváme na zásadě svobody svědomí, jak jsme ji hned při prohlášení naší církve proklamovali a v memorandu zaslaném církvi srbské si vyhradili, kteroužto zásadu v této souvislosti chápeme jako svobodu náboženského přesvědčení.“¹⁹¹ Jako první chci zmínit, že zřejmě zejména na tuto pasáž se odvolává František Roháč, když tvrdí, že 1. sjezd objasnil chápání svobody svědomí, jakožto svobody náboženského přesvědčení, jak jsem popsal výše v souvislosti s tímto jeho pochopením zásady svobody svědomí. Dalším důležitým bodem je, jak Pavlík jasně propojuje svobodu svědomí v Prohlášení, 1. memorandu srbské církvi a tomto referátu. Je to podle něj stále tatáž svoboda svědomí, a proto bychom tyto dokumenty měli číst pod stejnou perspektivou chápání svobody svědomí. Spisar sice tvrdí, že zde Pavlík příliš upřednostnil návaznost na závěry koncilů¹⁹², já však soudím, pokud Pavlík píše „*trváme na zásadě svobody svědomí, jak jsme ji hned při prohlášení naší církve proklamovali a v memorandu zaslaném církvi srbské si vyhradili*“, tak musíme Pavlíkův pohled brát stejně jako v memorandu a sice jako výhradu i proti závěrům 7 všeobecných koncilů.

Jak jsem již řekl, tato část je jediná, která svobodu svědomí doslova zmiňuje, ale mnoho dalších míst referátu s touto zásadou koresponduje, předpokládá ji nebo vysvětluje její obsah. Hned první čtyři odstavce Směrnic¹⁹³ stojí na předpokladu platnosti svobody svědomí. Jde o požadavky svobody vědy, náboženského vývoje s ohledem na revizi církevního učení, při nutnosti odstranění všeho, co nesouhlasí se základem křesťanství, co není nosné pro současného člověka a odporuje modernímu vědeckému světonázoru. Vyjadřuje celkovou touhu po dosažení obnoveného náboženství „*na základě čisté radostné zvěsti Kristovy*“¹⁹⁴. Toto rozložení Směrnic je podle Spisara v kontrastu proti 1. memorandu, protože Směrnice tuto zásadu svobody svědomí, byť ne výslovně, ale obsahově, staví hned na začátek a 7 ekumenických koncilů až na konec. Jde o obrácené pořadí oproti 1. memorandu, které upřednostňuje koncily, proti kterým, teprve ke konci v dodatku vznáší výhradu svobody svědomí a volného náboženského vývoje.¹⁹⁵

191CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ. *Valný sjezd církve Československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze: Těsnopisecký zápis*. Praha: Církev československá, 1921. s. 50.

192SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 149.

193Tímto myslím vlastní obsahovou část referátu následující po úvodní stati, která obsahuje první tři odstavce referátu, fakticky jde tedy o čtvrtý až sedmý odstavec. Stejně tak v dalším textu.

194CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ. *Valný sjezd církve Československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze: Těsnopisecký zápis*. Praha: Církev československá, 1921. s. 47.

195SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 149.

Stejně tak, je ve Směrnících zřetelně vyjádřena závaznost osobou a učením Ježíše Krista, jakožto nejvyšší normou a regulativem. „*Ježíš Kristus jest úhelným kamenem veškerého našeho úsilí náboženského. Jeho učení i život je základem a metou naší. Synovství boží jím žité a hlásané jest naší kotvou a nadějí. Na něm stavíme s plným intenzivním vědomím, k němu vzhlížíme toužebně, dle jeho vzoru chceme řešiti a upravovati svůj poměr k Bohu, Otci svému věčnému, a k lidem, bratrům a sestrám svým. ... Mravní obroda a spása ve smyslu Kristově jest jediným úkolem naší církve.*“¹⁹⁶

Zajímavý je také předposlední odstavec referátu: „*Zatím žádáme svých bratří a sester, aby o náboženských otázkách uvažovali ve vši lásce a snášenlivosti, varujíce se hádek o jednotlivá dogmata a ponechávající si vzájemně volnost osobních názorů ...*“¹⁹⁷ Tato slova volají po ponechání volnosti v osobních názorech a vyzývají nehádat se o dogmata. Zároveň však stojí hned v úvodu slovo „zatím“. Znamená to snad nějaký prozatímní stav volnosti přesvědčení, který bude po přijetí oficiálního učení, ve smyslu Spisarově, proměněn do závaznosti vůči učení a ponechání volnosti vnitřního přesvědčení? Nebo jde snad o reakci na řevnivou atmosféru v církvi v otázce dogmatické a snahu o její zmírnění s příslibem, že jde pouze o dočasný stav? To se v zásadě, z holého textu referátu, dá jen těžko určit. Pokud bychom se měli přichytit pozdějšího vývoje, tak vzhledem k Pavlíkově proměně směrem k pravoslaví, se ten dá těžko brát v úvahu. Pokud jde tedy o otázku zatímní volnosti přesvědčení, mohu jen těžko soudit. Přesto však soudím, že i přes slůvko „zatím“ nemůže jít jen o prozatímní stav. Zde se opět zaštiťuji Pavlíkovým výrokem, že v referátu proklamovaná svoboda svědomí, je shodná se svobodou svědomí v 1. memorandu a v Prohlášení. A právě v Prohlášení je svoboda svědomí označena jako stěžejní zásada. Jak jsem již výše zmínil slova Františka Roháče, je nepravděpodobné, aby si církev vytyčila jako svou stěžejní zásadu, zásadu prozatímní.

196CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ. *Valný sjezd církve Československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze: Těsnopisecký zápis.* Praha: Církev československá, 1921. s. 47-48.

197CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ. *Valný sjezd církve Československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze: Těsnopisecký zápis.* Praha: Církev československá, 1921. s. 50.

4.2.2 Svoboda svědomí z pohledu pravoslavného křídla

Jak podle Spisara vyplývá i z Ideových směrnic Matěje Pavlíka, byla svoboda svědomí naprosto nutným předpokladem pro kritickou revizi církevního učení, která byla opět, nutná pro vyřešení náboženské krize moderního člověka. Zároveň však zásada svobody svědomí byla právě tím, co překáželo Církvi československé ve spojení s pravoslavím. Celý tento problém a v zásadě i celá pravoslavná krize vlastně stála na zcela zásadním vzájemném nepochopení obou stran. Ze strany ČČS šlo, podle Spisara, o vcelku mylné pochopení autokefality jako samostatnosti absolutní a dokonce věroučné¹⁹⁸, což je z pravoslavného hlediska nemyslitelné. A to především vzhledem k 7 ekumenickým koncilům, které jsou v pravoslavné církvi dogmatem ve fundamentálním slova smyslu, tedy neomylné a neměnné. Pravoslavná strana zase ústy biskupa Dositeje nepochopila, co představitelé ČČS myslí svobodou svědomí.¹⁹⁹ Biskup Dositej, jak jeho slova tlumočil na 1. sjezdu Zahradník-Brodský, na otázku o svobodě svědomí prohlásil: „*To my máme také, vždyť my také chceme mít svobodu, Vaši svobodu my uznáváme.*“²⁰⁰ Musím dodat, že vzhledem k tomu, co předcházelo v řeči Zahradníka-Brodského této citaci, je zřejmé, že minimálně Zahradník-Brodský nechápal svobodu svědomí jako svobodu vůči 7 ekumenickým koncilům. „*Náš vstup do srbské pravoslavné církve nesleduje nic jiného, nežli že s nimi budeme věřit v ten základ a páteř každé církve, v těch 7 ekumenických sněmů a nicejské vyznání víry, což je základem všech křesťanských církví, ale my se nezaprodáváme, poněvadž v ostatních věcech vyhražujeme sobě úplnou svobodu.*“²⁰¹ To myslím mluví za vše. Tedy pravoslavnému křídlu nejde o svobodu svědomí vůči Vyznání a závěrům obecných sněmů, ale v ostatních věcech. To je v zásadě v rozporu s 1. memorandumem, které si právě vůči zmíněnému ponechává svobodu svědomí. Tento příklad zároveň pěkně demonstruje postojový rozdíl mezi pravoslavným a pokrokovým křídlem vůči zásadě svobody svědomí.

198 To je vidět i na Farského optimistickém vyjádření k postupu sjednocení s pravoslavnou církví. „*Přičlenění církve čsl. k bratrské církvi jugoslávské a k ostatním církvím slovanským jako samostatné církve autokefální a záhy snad patriarchální s výhradou veškerého svérázu církve čsl. Jest již jen otázkou ne let, nýbrž pouze měsíců a snad týdnů.*“ FARSKÝ, Karel. Zápas o svobodu ducha v církvi Československé. In: BURY, J.

Dějiny svobody myšlení. Plzeň: Karel Beníško, 1920. s. 245.

199 SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé.* Praha: Blahoslav, 1936. s. 154-155.

200 CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ. *Valný sjezd církve Československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze: Těsnotisecký zápis.* Praha: Církev československá, 1921. s. 24-25.

201 CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ. *Valný sjezd církve Československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze: Těsnotisecký zápis.* Praha: Církev československá, 1921. s. 24.

4.3 Odpověď na memorandum

Ještě před tím, než dorazila srbská odpověď, církevní výbor 5. března 1921 jednomyslně odhlasoval a odeslal pravoslavné církvi dopis, který formuloval Farský, a ve kterém se žádá o urychlenou odpověď. V případě, že srbská církev vyhovět nemůže, žádá o vysvěcení biskupů, z pouhé bratrské lásky. *„Ježto se nám na naše memorandum ze dne 3. září 1920 nedostalo dosud oficiální odpovědi, prosíme, aby nám byla do 31. t.m. podle našeho kalendáře tato odpověď určitě dána. Pro případ, že by nebylo lze dáti z jakéhokoliv důvodu odpovědi co do všech bodů našeho memoranda, prosíme, aby vzhledem k tomu, že pro veliký rozmach církve československé není nám dále možno otálet s rozřešením otázky svěcení duchovenstva bylo nám oznámeno, zda-li by byla bratrská církev srbská té křesťanské a bratrské lásky k nám a vysvětila církvi československé 3 kandidáty biskupství, kteří by za tou příčinou přijeli do Bělehradu. Pro případ, že nás do 31. března 21 našeho kalendáře nedojde vůbec žádná odpověď oficiální, litovali bychom upřímně, že bylo by nutno v zájmu naší církve pokládati jednání s námi bez naší viny za skončené.“*²⁰²

Odpověď srbské církve na memorandum přišla, a to ještě v březnu téhož roku. Spisar říká, že: *„Působila jako puma. Jenom vydání katechismu československého způsobilo v církvi větší rozruch než srbská odpověď.“*²⁰³ A to i přes to, že to byla odpověď v zásadě kladná a odsouhlasila většinu ze 14 požadavků vznášených ČČS. Mimo jiné odsouhlasila financování duchovenských platů, pomoc při výchově kněžích, zapojení žen do činnosti farních výborů, souhlasila s přechodným zachováním římskokatolické liturgie, s postupnou úpravou směrem k národním tradicím, národní bohoslužebný jazyk atd.²⁰⁴ Projednávání srbské odpovědi probíhalo na dvou schůzích 16. a 23. března, přičemž jednání první schůze bylo částečně přerušeno bouřlivou diskuzí a následným odchodem 13 pro pravoslavně orientovaných účastníků jednání. Zajímavé je, že kamenem úrazu bylo jednání o srbské odpovědi k otázce manželství kněžích, kdy ČČS žádala, aby se kněz mohl oženit až třikrát. Srbové odpověděli, že se může kněz oženit jednou s tím, že možnost další ženitby bude zřejmě projednávána na plánovaném ekumenickém sněmu. Zahradník-Brodský přítomně usilovně ujišťoval, že to jistě schváleno bude. Právě hlasování ohledně toho zda se srbská církev vyjádřila pro ČČS

202ÚAMCČSH. Zápis schůzí církevního výboru ČČS od 9/I. 1920 - 15/VI. 1921. s. 35.

203SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 156.

204MAREK, Pavel, LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století, Prologomena k vývoje pravoslavlí v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860 – 1992*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-293-9. s. 56-57.

dostatečně přívětivě, se církevní výbor ostře rozdělil. Hlasování bylo nerozhodné a předseda Vaněk rozhodl, že odpověď dostatečná nebyla. Následkem tohoto rozhodnutí, byl již zmíněný odchod pro pravoslavných členů.²⁰⁵ O svobodě svědomí se mluvilo až na druhém jednání 23. března, kdy Rudolf Pařík prohlásil, že *„postrádá v odpovědi zmínku o našem požadavku svobody svědomí a volného náboženského vývoje a to jsme měli postřehnouti hned při odpovědi u bodu prvního a tam hned to další jednání spíše mělo být přerušeno a bylo by to bývalo pro nás čestnější.“*²⁰⁶ To nám podle mého soudu dává hned dvě informace. Zprv je, zdá se pro Srby, požadavek svobody svědomí opravdu problematický, jinak by se k němu zřejmě vyjádřili. Přičemž je zjevné, že pro CČS není bez významu. Není to pouhá formulka a to se zcela nesporně ukazuje na Paříkově výpovědi. Bylo by čestnější hned celou odpověď zavrhnout, hlavně proto, že přechází mlčením požadavek na svobodu svědomí a volný náboženský vývoj. Tento požadavek je zřetelně nutným předpokladem pro provedení jakýchkoliv dalších reforem. Bez jeho základního uznání není možné se pohnout dál. Následně bylo tentokrát jednomyslně odhlasováno, že srbská odpověď ignorující svobodu svědomí, skutečně dostačující není.²⁰⁷

4.4 Druhé memorandum

Na základě jednání z 2. dubna 1921 bylo následně vypracováno a schváleno nové, 2. memorandum církvi srbské.²⁰⁸ V tomto CČS žádá „jen“ o vysvěcení biskupů, bez jakýchkoliv dalších návazností na pravoslaví. Přesto se text odvolává na srbské reakce na konkrétní body a osvětluje, co a proč nemůže přijmout a naopak.²⁰⁹ CČS chce být církví nezávislou na pravoslaví, církví autokefální.²¹⁰ V závěrečném bodu se praví: *„Do té doby, než bude mít tato církev (CČS) vlastní biskupy a svůj archijerejský sabor, bude pod iurisdikcí vладыky biskupa Dositeje; jakmile však stane se církví autokefální, bude své vnitřní zřízení moci prováděti sama, jak to bude nejlépe odpovídat potřebám jejím, jejímu názoru o svobodě svědomí a volném vývoji náboženském.“*²¹¹ Což, podle Spisara, opět svědčí o neznalosti pravoslavných poměrů, protože nemůže být autokefální církev vně pravoslaví na něm naprosto nezávislé.

205ÚAMCČSH. Zápis schůzí církevního výboru CČS od 9/I. 1920 - 15/VI. 1921. s. 36-37.

206ÚAMCČSH. Zápis schůzí církevního výboru CČS od 9/I. 1920 - 15/VI. 1921. s. 38.

207ÚAMCČSH. Zápis schůzí církevního výboru CČS od 9/I. 1920 - 15/VI. 1921. s. 38.

208ÚAMCČSH. Zápis schůzí církevního výboru CČS od 9/I. 1920 - 15/VI. 1921. s. 38-39.

209SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 349-350.

210SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 159.

211SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 351.

Nemluvě o požadavku apoštolského svěcení. Nejen pravoslaví – žádná církev s apoštolskou sukcesí nedá své svěcení nikomu bez prvořadě věroučných závazků.²¹² Stejně podle mne zvláště působí prohlášení o zřízení archjerejského saboru vně pravoslaví. Zároveň vidíme, že církev stále trvala na svobodě svědomí, kterou zřejmě s autokefalitou spojovala, tedy opravdovou totální svobodu od vnějších omezení.

4.5 Resoluce

Poté, co bylo 2. memorandum odesláno, byly podnikány další kroky k urychlení procesu biskupského svěcení. A to byla Olomoucká a Pražská resoluce. Matěj Pavlík, jako prozatímní správce CČS na Moravě, napsal do Českého zápasu výstup ze schůze, kde bylo toto řešeno. Předně poukazoval na obsah Ideových směrnic a svobodu svědomí i svobodu náboženské tvorby. Zároveň se biskup Dositej zaručil, že ke svěcení jako předpoklady stačí přijmout 7 ekumenických koncilů a nicejsko-cařihradské vyznání víry. Důležité je, že zde jde opět jen o vyjádření biskupa Dositeje a ne celku srbské pravoslavné církve. Dalším problémem je, že se tu nijak hlouběji nespecifikuje přijetí 7 ekumenických koncilů a cařihradského vyznání víry s ohledem na svobodu svědomí. Jak dalece může být tato zásada uplatňována vzhledem k závěrům koncilů a krédu a zda vůbec.²¹³

Pražská resoluce byla přijata církevním výborem dne 7. 5. 1921: „*Ústřední výbor církve československé v Praze na schůzi dne 7. května 1921 prohlašuje znovu, že církev československá dle svého statutu a ve smyslu usnesení církevního sněmu ze dne 8. a 9. ledna t.r. stojí na ideovém základě sedmi ekumenických sněmů a cařihr.nicejském vyznání víry, že podržuje název československá, ale v úředních stycích s východními církvemi pravoslavnými užívati chce názvu československá církev pravoslavná. Jelikož tím je přijat ideový podklad apoštolských církví východních, prosí Ústřední výbor, aby biskupové zvolení náboženskými obcemi církve československé byli v zájmu náboženského života co nejdříve posvěceni.*“²¹⁴

Spisár je přesvědčen, že: „*Resoluce Ústředního výboru ze 7. května 1921 je pro církev*

212SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 158-159.

213SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 159-161.

214ÚAMCČSH. Zápis schůzí církevního výboru CČS od 9/I. 1920 - 15/VI. 1921. s. 40.

československou nejsmutnějším dokumentem z celého jednání se Srby“²¹⁵ Výbor v zásadě přijal prohlášení na bázi Olomoucké resoluce. Je to poprvé, kdy se naprosto vypouští zásada svobody svědomí a volného náboženského vývoje. Církev je ochotna přijmout ideový základ 7 ekumenických koncilů a nicejsko-cařihradského vyznání víry. Formulace, ideový základ, však nijak nenahrazuje zásadu svobody svědomí. Ideový základ sněmů a kréda každopádně stojí na ortodoxní trinitologii a christologii, což bylo v zásadě pro radikální modernistické křídlo nepřijatelné.²¹⁶ Zajímavé je, že se reformní strana proti přijetí této resoluce nijak nepostavila. Spisar zmiňuje, že mu Farský svěřil, že byl v některých částech roku 1921 zbaven všeho vlivu na dění v církvi.²¹⁷ Zajímavé je, že v době očekávání odpovědi na 2. memorandum, které stálo na zásadě svobody svědomí, se zformovaly v Čechách i na Moravě resoluce, které se této zásadě vyhýbají.²¹⁸

Odpověď ze srbské strany přišla 13. 6. 1921. Reagovala na resoluce, ale 2. memorandum opominula. Zcela logicky, protože 2. memorandum se „ohánělo“ na všechny strany svobodou, zásadou svobody svědomí a nezávislostí na pravoslaví. Kdežto resoluce v zásadě nekriticky a bez možnosti výhrady přijímaly závěry 7 ekumenických koncilů a nicejsko-cařihradské vyznání víry.²¹⁹

4.6 Druhý sjezd a Ústava CČS

Roku 1921 28. - 31. srpna proběhl 2. sjezd delegátů náboženských obcí CČS²²⁰, který schválil zatímní Ústavu CČS²²¹, z níž je pro nás zásadní hlavně první článek: „*Křesťané, vyznávající učení Ježíše Krista podle podání 7 prvních obecných sněmů církevních a nicejsko-cařihradského vyznání víry a řídící se tradicemi hnutí husitského, vše v duchu nynějšího stavu lidské kultury, tvoří CČS.*“²²² Tento článek ústava přebírá ze Statutu CČS s

215SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 161.

216SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 161.

217SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 162.

218SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 162.

219SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 162.

220KAŇÁK, Bohdan, ČERVENÝ, Vladimír. Zápas o ideovou orientaci (1920-1924). In. BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH v Praze 1, 2010. ISBN 978-80-7000-047-2. s. 35.

221KAŇÁK, Bohdan, ČERVENÝ, Vladimír. Zápas o ideovou orientaci (1920-1924). In. BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH v Praze 1, 2010. ISBN 978-80-7000-047-2. s. 35.

222SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 167-168.

vypuštěním(?) formulace o svobodě svědomí a svobodném náboženském vývoji.²²³ Kterou nahrazuje dodatkem: „vše v duchu nynějšího stavu lidské kultury“, který do ústavy dostal tentokrát Karel Farský, a který předpokládá zásadu svobody svědomí. Podle Spisara se tento článek více shoduje s ideou 1. memoranda než s ideou 2. memoranda a Pavlíkových Ideových směrnic z ledna 1921.²²⁴ Tímto dodatkem se zachovala alespoň nějaká spojitost mezi ústavou a Ideovými směrnicemi. Takto formulovaný první článek ústavy byl oporou pro oba směry, jak směr pravoslavný – odvolání na 7 ekumenických koncilů, tak směr pokrokový – myšlenka ducha nynější kultury.²²⁵ Srbská církev to vzala jako záruku přijetí základu pravoslavné věrouky, na základě čehož se zavázala dovést ČČS k autokefalitě. Toto shromáždění zároveň potvrdilo první tři biskupy zřízených diecézí – Karla Farského, Rudolfa Paříka a Matěje Pavlíka. Přičemž první dva jmenovaní vzbudili velkou vlnu nevole, neboť patřili k radikálnímu proti pravoslavně orientovanému křídlu, které v době „pravoslavného nadšení“ nemělo logicky v ČČS nejlepší zvuk. Na základě toho se srbská pravoslavná církev rozhodla provést svěcení ve dvou vlnách. První měl být vysvěcen, bez problémů přijímaný, Matěj Pavlík a s časovým odstupem se mělo přistoupit ke svěcení dalších dvou kandidátů. Pavlík byl vysvěcen 25. září 1921 a přijal jméno Gorazd.²²⁶

Farský zhodnotil uplynulé období zápasu o ideové směřování církve v závěru svého díla Přelom. „*Nebylo po celou dobu našich starostí o ČČS. ani jediné noci, abych byl pro ni nespal nebo špatně spal k vůli církvi řím. kat., ale ze starostí a nesnází, činěných dílu našemu neblahým „pravověrectvím“, jsem za ty 2 roky sešedivěl a nepřeji si jich zažít vícekrát.*“²²⁷ Vyznívá to, jakoby už bylo po všem. Farský, ale netušil, že krize zdaleka ještě není u konce. Druhý sjezd totiž přinesl obrat v jednání proti pravoslavně naladěné opozici, která si již plně

223MAREK, Pavel, LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století, Prologomena k vývoje pravoslavlí v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860 – 1992*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-293-9. s. 59. Zřejmě nejde ani tak o nahrazení požadavku na ducha nynější lidské kultury za svobodu svědomí, ale o doplnění do statutu, který původně jakoukoliv formulaci takového typu postrádal. Srov. CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ. *Valný sjezd církve Československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze: Těšnopisecký zápis*. Praha: Církev československá, 1921. s. 41. a CINEK, František. *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1926. s. 85.

224Stejně jako 1. memorandum, staví první 7 ekumenických koncilů a až zpětně dodává výhradu svobody vůči závaznosti jejich závěrů. Ideové směrnice stojí v pořadí obráceném a 2. memorandum tuto svobodu vypouští úplně.

225SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 168.

226MAREK, Pavel, LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století, Prologomena k vývoje pravoslavlí v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860 – 1992*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-293-9. s. 59.

227FARSKÝ, Karel. *Přelom: vzpomínkové feuilletony k dějinám ččs. z r. 1918-1920*. Praha: Nákladem vlastním, 1921. s. 80.

uvědomila problematičnost nastávající situace.²²⁸ To vyústilo počátkem roku 1922 do přímého „souboje“ představitelů dvou hlavních proudů Farského a Gorazda, který se odehrával předně prostřednictvím polemických článků v církevním tisku.²²⁹

4.7 Zkouška svobody svědomí v podobě vydání Československého katechismu

„Svoboda svědomí na prvním sjezdu delegátů československé církve byla sice přijata, ale její platnost a únosnost museli teprve probojovat a vyzkoušet navrhovatelé Československého katechismu...“²³⁰, který myslím, můžeme považovat za projev zásady svobody svědomí, jako svobodném vyjádření víry. Zvláště vydání Československého katechismu v létě roku 1922, je považováno za vyvrcholení a definitivní rozčísnutí pravoslavné krize.²³¹ Autory Katechismu byli Karel Farský a František Kalous,²³² přičemž autorem obsahu je, podle Spisara, jistě Farský. Kalous vydání „pouze“ inicioval. Farský zřejmě katechismovou formou nadšen nebyl, ale přesto nakonec s jeho vydáním souhlasil a převzal za něj odpovědnost, za což byl mnoho kritizován a pranýřován.²³³

V Československém katechismu čteme jako odpověď na otázku, na co církev klade důraz ve svém učení, že: „Církev československá klade důraz ve své náboženské nauce na svobodu svědomí a shodu víry s vědou.“²³⁴ Toto vcelku stručné prohlášení bez dalšího vysvětlení pravděpodobně vychází z toho, že v této době již Farský považoval zásadu

228MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 235.

229MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 239.

230HNÍK, František M. *Duchovní ideály československé církve: Příspěvek k rozboru její sociálně křesťanské struktury*. Praha: Blahoslav, 1934. s. 122.

231V té době se Pavlík, jako už biskup Gorazd, po návratu z biskupského svěcení v Bělehradě, stává z pohledu srbského pravoslaví ústřední osobou církve. Byl si tak jist svou pozicí v církvi, že v druhé polovině roku 1922 odjel na misijní cestu do USA. KAŇÁK, Bohdan, ČERVENÝ, Vladimír. Zápas o ideovou orientaci (1920-1924). In. BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí ČČSH v Praze 1, 2010. ISBN 978-80-7000-047-2. s. 37.

232MAREK, Pavel, LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století, Prologomena k vývoje pravoslaví v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860 – 1992*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-293-9. s. 61.

233SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 186-187.

234FARSKÝ, Karel, KALOUS, František. *Československý katechismus. Učebnice pro mládež a věřící církve československé*. Příbram: DR Praha ČČS, 1922. s. 17.

svobody svědomí za vcelku ujasněnou. Vyloženou v Prohlášení církve a dalších dokumentech i ve svých dřívějších pracích. Každopádně, ale považoval za nutné opět připomenout, v kontextu sporu o ideové směřování, že CČS na zásadě svobody svědomí trvá.²³⁵

Věřoučné vyjádření Katechismu, cele koncipované v duchu svobody svědomí, vzbudilo rozporuplné reakce v celé škále od nadšeného přijetí až po rázné a kritické odmítnutí.²³⁶ Podle Spisara je s podivem, že Katechismus vzbudil tak bouřlivé reakce, i když ideově nepřináší nic zásadně odlišného od Stručného výkladu náboženské nauky, který byl součástí Farského Zpěvníku.²³⁷ Zřejmě to byla ona forma a označení slovem katechismus, které zvětšilo míru odporu vůči Československému katechismu oproti výkladu ve Zpěvníku, kde se výklad mohl jevit jako záležitost víceméně soukromého názoru.²³⁸ Výraz katechismus působí oficiálně, přestože oficiálním věroučným dokumentem církve nebyl,²³⁹ ačkoli byl schválen diecézní radou pražské a východočeské diecéze, podle Bauera jako „*dílo dobré, duchu a poslání CČS neodporující*“.²⁴⁰ V případě, že vlnu nevole vyvolala zdánlivě přílišná oficiálnost Katechismu, byla na místě spíše kritika formy, otázka závaznosti apod. A nikoli kritika obsahu, který by měl být s ohledem na svobodu svědomí tolerován.

Podle Bauera, však bylo této katechismové formy třeba, „*protože učitelé náboženství československého nemohli učit z holé ruky a též bylo třeba aspoň výpomocné učebnice*“.²⁴¹ Také Spisar hodnotí Katechismus pozitivně: „*Působil jako blesk a bouře. Vyčistil vzduch. Od té doby mohlo se lehčeji pracovat ve směru pokrokové ideové orientace proti pravoslaví.*“²⁴²

4.7.1 Kritika Československého katechismu

První kritiku Československého katechismu, která byla veskrze pozitivní, napsal do Českého zápasu Jan Hořejší. Jeho projev byl, podle Spisara, „*nadšený, ale neodborný, a*

235ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX, s. 215.

236SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 191-198.

237SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 186.

238SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 182.

239KADERÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982. s. 64.

240BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 73.

241BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 67.

242SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 190-191.

proto snad Katechismu více uškodil, než prospěl“.²⁴³ Hořejší nadšeně viděl v Katechismu předzvěst jakéhosi všennáboženství, které uspokojí všechny lidi, obrodí mravní a duchovní život. Jeho představa je až naivně idealistická. Doslova prohlašuje: „*Nebudeme třídit náboženství na pravá a nepravá, spojíme je v jedno náboženství spasitelné, přijatelné všem lidem dobré vůle od Pamíru k Alpám, od moře k moři, od pólu k pólu.*“²⁴⁴ Dalším pozitivním ohlasem vůči Katechismu, který mu opět spíše uškodil a byl proti němu mnohokrát použit, byl článek stoupence Volné myšlenky Kunstovného. Ten Farského pojetí Boha s nadšením označil za panteistické,²⁴⁵ od čehož se však Farský výslovně distancuje.²⁴⁶

Co se negativní kritiky týče, tak například Karel Židek, zakladatel pravoslavného směru na Moravě, vytýká Katechismu, že neučí náboženskému životu, ale vede k chaosu a zmatku. Jeho antidogmaticnost je dle něho nesmyslná, protože žádný systém se bez dogmat neobejde.²⁴⁷ ČČS se podle něj ocitá na stanovisku přirozené etiky a dle Katechismu není vůbec církví.²⁴⁸ Biskup Gorazd též Katechismus odsoudil a na Moravě jej zakázal.²⁴⁹ Přesto ještě před tím přiznal, že má i své světlé stránky. Avšak celkově stojí mimo křesťanství a náboženství vůbec. „*Náboženství bez milosti Boží jest nemožné. Katechismus však o milosti Boží úplně mlčí.*“²⁵⁰ Oskar Malý v soukromém dopise Gorazdovi kritizuje jeho kritiku Katechismu. Sám tvrdí, že musí být dostačující, když se Moravská diecéze shodne, že Československý katechismus nebude používat. Podle Malého nemůže někdo jen tak odmítnout druhého, že nestojí na půdě křesťanství, jakoby sám byl vlastníkem Pravdy. Hájí Katechismus především zásadou svobody svědomí, která musí být pojata i vnitrocírkevně, protože v opačném případě bychom museli schvalovat duchovní násilí, které páchala římskokatolická církev na jinověrcích. Zaštiťuje se českobratrskou tradicí a v duchu jejího odkazu nabádá nehádat se o dogmata, ale zaměřit se na praktické úkoly křesťanství.²⁵¹ Také

243SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 195.

244SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 195-196.

245SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 196-197.

246FARSKÝ, Karel. *ČČS Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organisaci církve československé*. Praha: Blahoslav, 1925. s. 7.

247MAREK, Pavel, LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století, Prologomena k vývoje pravoslavlí v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860 – 1992*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-293-9. s. 61-62.

248MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 241.

249BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 67.

250MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 241.

251MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 241.

Haňávka vzpomíná svobodu svědomí a odsuzuje příkré odsouzení Katechismu, které zavání církevním neomylnictvím. Stejně jako Malý, odsuzuje dogmatizování a vybízí k věčné kritice a praktickému křesťanství.²⁵²

Negativně se proti Katechismu postavil např. i evangelický teolog J. L. Hromádka, který kritizuje Farského pojetí Boha, opět jako panteistické.²⁵³ Přirozeně i biskup Dositej Katechismus rázně odsoudil a označil ho za katechismus panteistický.²⁵⁴ Názory vyslovené v Katechismu kritizoval jako odporující všem křesťanským vyznáním. V tom měl podle Spisara pravdu, neboť „*církevní vyznání a evangelium není totéž. A církvi československé ... šlo a musilo jít o evangelium, ne o staré symboly, ba ještě více: šlo jim o ducha Kristova, ne o jeho slovné znění.*“²⁵⁵ Dositej Katechismus oficiálně odsoudil a dal na index. Zároveň písemně žádal věřící CČS, „*aby zůstali věrni víře a zásadám apoštolské církve a aby proto neopouštěli půdu, na kterou postavili církev československou její první budovatelé a první její sněm*“²⁵⁶. Farský se v článku v Českém zápase ohrazuje proti těmto Dositejovým výtkám. Dositej podle něj nemá žádné právo Katechismus odsuzovat. Na obranu se dovolává Ideových směrnic a sjezdu z 8. a 9. ledna roku 1921. Zaštiťuje se zároveň svobodou svědomí, kterou považuje za dogma, které je v duchu Husově, základním dogmatem CČS. Přirovnává Dositejovo odsouzení ke klatbě, kterou ruská církev prohlásila nad Tolstým, a o které ho dříve Dositej ujišťoval, že to bylo dílo vlády a církev k tomu byla pouze dotlačena.²⁵⁷

Zajímavý je též postřeh Dlouhého-Pokorného ve vztahu učení Katechismu a apoštolské posloupnosti, který reflektuje Marek: „*Pokud jsme ... souhlasili s Farského a Kalousovým Katechismem, nejsme proti jeho postilám a učení (např. ve zpěvníku), je naše věrouka v příkrém rozporu se starou vírou, a proto také nemůžeme souhlasit se svěcením biskupů, nemůžeme akceptovat ideu apoštolské posloupnosti a tradiční církevní systém.*“²⁵⁸ To je také směr, kterým církev v pozdější fázi uchopí svou situaci, a kterým se bude dále ubírat.

252SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 194-195.

253SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 197.

254MAREK, Pavel, LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století, Prologomena k vývoje pravosláví v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860 – 1992*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-293-9. s. 62.

255SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 192.

256BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 68.

257BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 69.

258MAREK, Pavel. *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-807-3251-291. s. 286.

4.8 Ukončení jednání se Srby a konec krize

Dositěj po následných jednáních s Farským uznal, že jeho mise již pozbyla smyslu a vrátil se zpět do Srbska. Tam se obrátil na sabor srbské církve, který na základě jeho zprávy, že CČS není církví, ale pouze náboženskou společností, definitivně seznal, že Farského a Paříka nemůže za takových okolností vysvětit na biskupy a 26. února roku 1923 sabor ukončil veškeré jednání s CČS.²⁵⁹ Biskup Gorazd, ale nebyl schopen vzdát se pravoslavné orientace, zároveň odmítal z CČS odejít a snažil se prosadit pravoslaví za hlavní ideový směr, a to podle Spisara překvapivě na základě zásady svobody svědomí,²⁶⁰ přestože tuto zásadu svými výroky i činy²⁶¹ neustále popíral a byl schopen jí uznat jen jako zásadu platící vně církve. To zaznělo i z jeho rezoluce, která podmiňovala odvolání výhrušné rezignace, kterou podal na diecézním sjezdu v Přerově. Tam zaznívá i názor, že svoboda svědomí vnáší do církve zmatek. Volá po změně 1. § Ústavy CČS, který podmiňuje náboženský život stavem moderní kultury. V tom Gorazd podle Bauera viděl racionalistické rozumářství.²⁶² Gorazdova rezoluce byla po odchodu značné části přítomných nakonec přijata, přesto byla později Ústřední radou anatematizována.²⁶³

Resoluce obsahuje pro nás zajímavé body týkající se otázky svobody svědomí. *„Uznáváme vývoj v náboženském životě křesťanském po stránce ideové, mravní i organizační, avšak vývoj ten musí býti skutečným vývojem a ne destrukcí křesťanství. ... Uznáváme svobodu vědy, rozhodně však zavrhneme, aby názory jednotlivců byly církvi uměle a postranními cestami vnucovány. ... Uznáváme svobodu svědomí, v tom smyslu, že žádný člověk nemá býti pro své náboženské přesvědčení pronásledován, odmítáme však snahu jménem nesprávně chápané svobody svědomí vnášeti věroučný zmatek do církve.“*²⁶⁴ To vše je předem podmíněno nekompromisním přijetím nicejsko-cařihradského vyznání víry.²⁶⁵ Co je míněno „nesprávně chápanou svobodou svědomí“ z rezoluce jasné není. Gorazd, podle

259MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 243-245.

260SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 201-202.

261Jako příklad nám může sloužit Gorazdovo rozehnutí redakce listu Za pravdou, spadajícího do působnosti moravské diecéze, z důvodu prohlášení, v němž se redakční rada postavila za svobodu svědomí:

„Prohlašujeme proto, že vždy a všude budeme hájiti svobody náboženské proti každému neomylnictví ...“

BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 130.

262BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 86-87.

263BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 131.

264BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 90.

265BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924. s. 89.

Spisara, později dokonce označil svobodu svědomí jako zásadu, která znamená „*vnitřní rozplizlost, nejasnost, bezsystémovost, která neznemožňuje-li vůbec, jistě aspoň ztíží vnitřní organisaci církve a kladnou práci.*“²⁶⁶

Matěj Pavlík – biskup Gorazd prošel svou osobní krizí a ze stanoviska radikálně reformního se postupně přesunul ke stanovisku konzervativně pravoslavnému.²⁶⁷ Další vývoj šel k rozluce směru pokrokového a pravoslavného. Veškeré snahy o udržení jednoty církve troskotaly, podle Marka, převážně na neústupnosti biskupa Gorazda a jeho tvrdé obhajobě pravoslaví.²⁶⁸ Definitivním koncem pravoslavné krize, který vedl k odloučení obou ideových směrů, byla volba patriarchy CČS v červnu roku 1924, kterým byl zvolen Karel Farský. Reakcí na tuto volbu byl Gorazdův výstup z CČS, čímž byla definitivně ukončena krize o ideové směřování mladé církve.²⁶⁹ K tomu Marek dodává, že na odchodu biskupa Gorazda mělo zásadní podíl i úspěšné jednání o konsolidaci pravoslaví v Československu mezi biskupem Gorazdem, biskupem Dositejem a arcibiskupem Savatijem, představitelem České náboženské obce pravoslavné.²⁷⁰

266SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 215.

267SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 214.

268MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 245-251.

269SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. s. 217.

270MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6. s. 250.

5. Závěr

V textu jsem ukázal, že zásada svobody svědomí, jež byla hlášána od založení církve, byla hlavním bodem sporu mezi pravoslavnou a pokrokovou ideovou orientací v období pravoslavné krize. Právě pravoslavná krize jasně definovala, co CČS je a co není v diferenci, jak vůči církvi katolické, tak i církvím evangelickým a pravoslavným. Svoboda svědomí byla nástrojem jejího vymezení. Jak zaznělo již z jejího prohlášení za stěžejní zásadu v Provolání národu československému. I ve Farského vyjádření, že svoboda svědomí ve smyslu Husově, je jediným dogmatem CČS. Prokázal jsem, že svoboda svědomí byla hranou, na které se překlápěly jazýčky pomyslných vah mezi liberalismem a ortodoxií, které byly zkoušeny při zásadních rozhodnutích církve. Nelze opomenout ani to, že bez rozhodnutí se pro svobodu svědomí, by nemohla nová církev vůbec vzniknout. Z dalšího vývoje je zřejmé, že svoboda svědomí nebyla jen prázdným heslem, které mělo vyplnit ideovou nejasnost mladého hnutí, což bylo většinou vyčítáno kritiky, ale že byla zásadou hluboce křesťansky zakořeněnou a první generací skutečně prožívanou. Vývoj vnímání svobody svědomí v prvních letech CČS jasně ukázal, že zásada svobody svědomí je principem, na kterém stojí celá její existence a osobní určení. Vztyčený prst, proti nebezpečí jejího nesprávného a mělkého uchopení, je však stále na místě.

V textu jsem dále prokázal, že svoboda svědomí byla pojímána různorodě již od počátku církve. Pro ilustraci této skutečnosti jsem předestřel množství různých pojetí této zásady. Shrnu jen ty nejzásadnější. Prvním kontextem chápání svobody svědomí bylo její pochopení jako zásady vymezující se proti dogmatu, církevnímu neomylnictví, vlastnictví pravdy a kaceřování jinověrců. To souvisí i se svobodou k hledání pravdy a svobodnému vědeckému bádání. Svoboda svědomí byla také od počátku zásadou, která umožňovala teologii jít s dobou a vzít v úvahu současný stav světa a vědeckého bádání. Svoboda svědomí byla však také často v církvi chápána jako čirý liberalismus, jež zejména byl terčem ostré kritiky, zvláště odborné veřejnosti, která viděla jak snadno tato zásada může vést k bezduchému volnomyšlenkářství. Zdůrazňuji, že může, avšak ne nutně musí. Naproti tomu se objevil i pohled na svobodu svědomí omezenou nekompromisním přijetím prvokřesťanského dogmatu prvních 7 ekumenických koncilů. Objevily se i pohledy na svobodu svědomí jako pouze dosavadní princip, pro vyplnění období, než bude ustaveno nové církevní učení. A objevil se také názor, že svoboda svědomí nemá v roli principu vnitrocírkevního žádné

oprávnění a je tudíž lépe ji ponechat vně církve. V mé práci je dokonce vidět, svobodu svědomí v přímé praxi při vydání Československého katechismu, kdy bylo prakticky prověřeno, zda církev svobodu svědomí, víry a jejího vyznání respektuje. V zásadě středovým proudem byla tedy svoboda svědomí vázaná půdou křesťanství, která je reprezentována duchem Kristovým, a která osvobozuje od všeho, co je s ním v rozporu. Právě svobodná závaznost svědomí vůči duchu Kristovu byla postupně nejsilnějším a hlavním proudem v pochopení svobody svědomí.

Jedním z cílů této práce, jež jsem v úvodu předestřel, je potvrzení teze Zdeňka Kučery o trojím pojetí zásady svobody svědomí a o rizicích, které z ní mohou plynout, pokud se vyprázdní a stane se pouhým literárním principem. Jeho tvrzení, o svobodě svědomí, se touto prací potvrzují. Podle Kučeraova pojetí, jak jsem jej nastínil v úvodní kapitole, lze mluvit o svobodě svědomí jako korektivu vůči slepému dogmatismu, jako literárním principu vedoucím k teologické skepsi, tak i o svobodě svědomí jako zásadě existenciálního významu. Je zřejmé, že jsou jeho teze správné a dokládá je celá tato práce. Již od počátku je svoboda svědomí korektivem, zároveň však jím není vždy, viz například snahy o bezpodmínečné přijetí učení 7 ekumenických koncilů a uplatňováním svobody svědomí na vše ostatní. Stejně tak riziko teologické skepse se neobjevuje až nějakým pozdějším vývojem, ale je přítomné hned od počátku, jak je patrné hlavně ze zmíněné kritiky.

Propracované existenciální pojetí svobody svědomí dostává sice přesných obrysů až u Zdeňka Trtíka, ale je opět přítomné od počátku, jak uvádí Kučera. Převážně silně je znát u Karla Farského, který výslovně odmítá myšlenkovou anarchii. Z celého vývoje je jasné, že svoboda svědomí nemůže nikdy být zásadou bez dalšího vymezení a tím je už u Farského duch Kristův jako podstatný smysl života a díla Ježíše Krista, který se stává náplní svobody svědomí a k jehož závaznosti právě svoboda svědomí osvobozuje. V tomto smyslu je naprosto platný pozdější požadavek Zdeňka Trtíka, že církev má vychovávat jedince k autonomní svobodě svědomí ve smyslu vnitřní závaznosti duchem Kristovým, jak to podává Jiří Vogel.²⁷¹ Pro Trtíka je „svoboda svědomí v Duchu Kristově“²⁷² motivem, který stále znovu

271 VOGEL, Jiří. Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze. In. KUČERA, Zdeněk. VOGEL, Jiří. CHADIMA, Martin et al. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. Chomutov: L.Marek, 2012. ISBN 978-80-87127-38-4. s. 23-32.

272 VOGEL, Jiří. Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze. In. KUČERA, Zdeněk. VOGEL, Jiří. CHADIMA, Martin et al. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. Chomutov: L.Marek, 2012. ISBN 978-80-87127-38-4. s. 29.

rozpracovává a propracovává k dokonalosti, ve které se stává opravdu ideálem volajícím po autonomním svědomí jednotlivce stojícího před Bohem, jemu podléhající a jemu se zodpovídající.²⁷³

Podle Trtíka „*Jeho království je jen tam, kde člověk svobodně z vlastního rozhodnutí a z vlastního hnutí svého srdce a svědomí má k Němu poslušnou důvěru a lásku. Neboť teprve toto kralování ve svobodě a ve svobodném obcenství s Ním je výrazem a uplatněním nejvlastnější povahy a bytosti Boží.*“²⁷⁴ Je to právě svobodné rozhodnutí, co víru činí platnou. A je to svobodné rozhodnutí zavázat se vůči Bohu závazkem života v duchu Kristově. Z nutnosti závaznosti duchem Kristovým nutně vyplývá, v souhlase se Zdeňkem Kučerou, odmítnutí teologické skepse a naopak požadavek usilovné teologické práce, která povede ke stále jasnějšímu pochopení ducha Kristova pro současného člověka. Bez tohoto požadavku odborné teologické práce a bez požadavku závaznosti vůči duchu Kristovu by byla opravdu svoboda svědomí jen bránou k volnomyšlenkářství a anarchii, která jen těžko může být pomocí v duchovním zápase současného člověka. Zdeněk Trtík tvrdí, že „...*tvrdý boj církve proti přijetí 7 ekumenických sněmů a nicejsko-cařihradského vyznání víry se vším, co k tomu náleželo, ukázal, že v církvi je živý zájem o to, co bude církev věřit, jaké poselství národu a světu ponese. ... Církev zůstává po tomto boji vědomě církví křesťanskou. To je důkaz, že jí šlo a jde o křesťanství, ale nikoliv o křesťanství dogmatické, nesvobodné, nýbrž o křesťanství svobodné. Theologie církve československé je nástrojem tohoto jejího křesťanství, je to theologie svobodná.*“²⁷⁵ Právě svoboda teologie je tím podstatným výsledkem zápasu pravoslavné krize. Ne svoboda od teologie, ale svoboda k teologii. Svoboda k hledání ducha Kristova.

Je zřejmé, že svoboda svědomí sehrála v prvních letech církve zásadní roli, a že její prohlášení za stěžejní zásadu, nebylo jen nepromyšleným vykřikováním prázdných hesel. Církev ve své první ideové krizi vybojovala právo na svobodu od vnějšího omezování k poznávání ducha Kristova a právo na svobodu svědomí jednotlivce. Je otázka, co s tímto dědictvím, po otcích zakladatelích, hodláme dělat dnes. Jestli jsme ještě schopni a ochotni přihlásit se ke stěžejní zásadě církve a v jejím duchu budovat svou teologii. Jak jsem již

273VOGEL, Jiří. Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze. In. KUČERA, Zdeněk.

VOGEL, Jiří. CHADIMA, Martin et al. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. Chomutov: L.Marek, 2012. ISBN 978-80-87127-38-4. s. 28-29.

274TRTÍK, Zdeněk. RUTRLE, Otto. *Vyznání víry* Praha: Blahoslav, 1949. s. 13.

275TRTÍK, Zdeněk. *Theologické úvahy*. Praha: Blahoslav, 1952. s. 9-10.

částečně předeslal v úvodu, myslím, že otcové zakladatelé v jistém ohledu předběhli ve své radikálnosti a touze po svobodě svědomí, po autonomní svobodě a odpovědnosti před Bohem, svou dobu. CČSH může dnes být současnou církví pro současného člověka právě v duchu své první generace s důrazem na svobodu svědomí. Ve světě, kde každý chce být svobodnou jedinečnou individualitou, ale zároveň se potácí nad propastí nihilismu, může být svoboda svědomí spojovacím článkem mezi postmoderním autonomním jedincem a Bohem, se kterým se setkáváme v duchu Kristově. Právě autonomní svoboda od vnějších vyčpělých autorit, jak socialismu tak kapitalismu, svoboda od nátlaku ideologie a marketingu, k závazné lásce k nebeskému Otci, který obětí svého nejmilějšího Syna Ježíše Krista, osvobozuje z otroctví hříchu a smrti. Pokud má však být svoboda svědomí živým principem ve svém existenciálním smyslu, musí být živá nejen v církevní věrouce, ale především v její praxi.

6. Seznam použité literatury

BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924.

CINEK, František. *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1926.

CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ. *Valný sjezd církve Československé konaný v sobotu a v neděli 8. a 9. ledna 1921 v Praze: Těsnopisecký zápis*. Praha: Církev československá, 1921.

FARSKÝ, Karel. Zápas o svobodu ducha v církvi Československé. In: BURY, J. *Dějiny svobody myšlení*. Plzeň: Karel Beníško, 1920.

FARSKÝ, Karel. *Postily*. Praha: Blahoslav, 1952.

FARSKÝ, Karel. *Přelom: vzpomínkové feuilletony k dějinám cčs. z r. 1918-1920*. Praha: Nákladem vlastním, 1921.

FARSKÝ, Karel. *CCS Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*. Praha: Blahoslav, 1925.

FARSKÝ, Karel. *Český problém církevní*. Praha: Ant. Hajn, 1919.

FARSKÝ, Karel. *Z podejha: vznik církve československé*. Praha: Klub reformního duchovenstva, 1920.

FARSKÝ, Karel, KALOUS, František. *Československý katechismus. Učebnice pro mládež a věřící církve československé*. Příbram: DR Praha CCŠ, 1922.

FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno: L.Marek, 2001. ISBN 80-862-6315-0.

HNÍK, František M. *Duchovní ideály československé církve: Příspěvek k rozboru její sociálně křesťanské struktury*. Praha: Blahoslav, 1934.

KADERÁVEK, V. TRTÍK, Z. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982.

KANÁK, Bohdan. Několik poznámek ke kategorii svobody svědomí. In. *Theologická revue*. 1995, roč. 66, č. 2.

KANÁK, Bohdan, ČERVENÝ, Vladimír. Zápas o ideovou orientaci (1920-1924). In. BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí ČČSH v Praze 1, 2010. ISBN 978-80-7000-047-2.

KANÁK, Miloslav. *Dr Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy Církve československé*. Praha: Blahoslav, 1951.

KEJŘ, Jiří. *Jan Hus známý i neznámý: resumé knihy, která nebude napsána*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Naklad. Karolinum, 2010. ISBN 80-246-1643-2.

KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1988.

KUČERA, Zdeněk. Ideový profil ČČSH, Krize „evropské křesťanské civilizace“ a modernismus. In. BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí ČČSH v Praze 1, 2010. ISBN 978-80-7000-047-2.

LEMBERK, V. *Církev československá: Doplněná informační příručka*. 2. vyd. Praha: Církev československá, 1921.

MAREK, Pavel. *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-807-3251-291.

MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-57-6.

MAREK, Pavel, LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století, Prologomena k vývoje pravoslaví v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860 – 1992*. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-293-9.

ROHÁČ, František. Svoboda a svědomí v náboženství. *Svoboda svědomí*. 1943, XVI, č. 7.

ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. In. *Náboženská revue církve československé*. 1937, roč. IX.

ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. In. *Náboženská revue církve československé*. 1936, roč. VIII.

SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936.

SPISAR, Alois. *Poznámky k článku br. Frant. Roháče „Svědomí a svoboda v náboženství“ v č. 7. Svoboda svědomí*. 1943, XVI, č. 9.

SPISAR, Alois. *Ethika: v duchu církve československé*. Praha: Blahoslav, 1948.

SPISAR, Alois. Duch Farského – autoritou církve československé. In. RUTRLE, Otto. *Patriarcha Dr K. Farský: novodobý hlasatel Ježíš Krista*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství v Praze, 1952.

SPISAR, Alois. *Úvod do věrouky v duchu církve československé*. Praha: Blahoslav, 1939.

TRTÍK, Zdeněk. Svoboda svědomí. *Svoboda svědomí*. 1943, XVI, č. 6.

TRTÍK, Zdeněk. In: LAHODNÝ, Stanislav. *Farský a naše dny*. Praha: Blahoslav, 1955.

TRTÍK, Zdeněk. *Theologické úvahy*. Praha: Blahoslav, 1952.

TRTÍK, Zdeněk. RUTRLE, Otto. *Vyznání víry*. Praha: Blahoslav, 1949.

TRTÍK, Zdeněk. *Svoboda svědomí v církvi a theologii*. Praha: Blahoslav, 1945.

TRTÍK, Zdeněk. Husův odkaz a oba principy reformace. In. KAŇÁK, Miloslav. *Hus stále živý: Sborník studií k 550. výročí Husova upálení*. Praha: Blahoslav, 1965.

ÚAMCCŠH. Zápis schůzí církevního výboru ČČS od 9/I. 1920 - 15/VI. 1921.

VOGEL, Jiří. *Církev v sekularizované společnosti: (studie k husitské eklesiologii)*. Brno: L.Marek, 2005. ISBN 80-86263-64-9.

VOGEL, Jiří. Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze. In. KUČERA, Zdeněk. VOGEL, Jiří. CHADIMA, Martin et al. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. Chomutov: L.Marek, 2012. ISBN 978-80-87127-38-4.

–. K 6. červenci 1919. *Právo národa*. 1919, II, č. 11.

–. Proč nám vpadáte v týl?. *Právo národa*. 1919, II, č. 19.

–. Proč nám vpadáte v týl?. *Právo národa*. 1919, II, č. 20.

–. Reforma církve katolické je nutná a možná. *Právo národa*. 1918, I, č. 3.

–. Zásady československé církve: Rozhovor s dr. Farským. *Právo národa*. 1920, III, č. 2.

7. Summary

Zásada svobody svědomí v Církvi československé v letech 1920-1924

The principle of freedom of conscience in the Czechoslovak Church in the years 1920-1924

Filip Sedlák

The principle of freedom of conscience is supporting and typical principle for the Czechoslovak Hussite Church as can be seen already from the age before creation the new Church. We can find the mention in the articles in reform-modernist magazine The right of the nation by Alois Spisar or even in Farský's writing The Czech Church problem, which calls for freedom of conscience. Czechoslovak Church consciously follows the Master John Hus with its conception of freedom of conscience. According to Farský, freedom of conscience is the only dogma of Czechoslovak Church, right in the sense of Hus. We can talk about following on Hus in case of freedom of conscience in sense of the freedom to full intrinsic binding to the law of God, Christ's law, as it is written by Hus, or to the spirit of Christ as it is used in Czechoslovak Church. The spirit of Christ is a requirement, which God claims to us through Jesus Christ and which is not in the litera of Scripture, it is somehow hidden behind it.

While separation from Rome and establishment of Czechoslovak Church, the freedom of conscience was declared in Proclamation to Czechoslovak nation as a fundamental principle of a new Church, specifically in the sense of freedom of religious belief. The struggle for freedom of conscience culminated in the early Church within the ideological dispute known as the Orthodox crisis. In order to get the episcopal ordination of apostolic succession acted Czechoslovak Church with the Orthodox Church of Serbia. It led to considerable problems regarding freedom of conscience in the role of a corrective against dogma. Freedom of conscience was usually applied as a corrective against immutable dogmas. But even in this area, the exceptions were discovered as an attempt to free oneself from the Catholic dogmas and adopt the Orthodox one. There are many documents proving

this internal struggle and operating with the concept of freedom of conscience with the legal precision in one sense or another, to assert interests of this or another side. Nonetheless freedom of conscience was the main point of this ideological struggle. Perhaps more than ever was during this period, shown, how wide spectrum of religious views in the Czechoslovak Church exist and that is capable auspices of the rights of freedom of conscience. As is seen in the understanding to the concept of freedom of conscience was not unity at all.

The crisis ended triumphantly for the progressive wing. It resulted in enforcement of a free orientation of young Church both to the conclusions of the seven ecumenical councils, and to the full inspiration of Scripture. Czechoslovak Church won its orientation as liberal Church, which regards to the freedom of the individual. It asks the intrinsic binding to the spirit of Christ, through which we encounter God. It contrasts with the mindless binding to external authority, which does not meet with internal ultimate acceptance. It is also the freedom from all contradictions with the spirit of Christ. Freedom of conscience and spirit of Christ are two sides of the same coin in Czechoslovak Hussite Church and they can not be divided or separately understood. Freedom of conscience for full binding effect to the norm spirit of Christ and against all discrepancies is the principle on which stands and falls the requirement of a special Church next to the Catholic and Protestant ones. It is crucial heritage that we inherited from the generation of the founding fathers, and it is our duty to to cherish and protect it with love.